

บทที่ 4

ผลการวิจัย

ในส่วนนี้ เป็นการศึกษาข้อมูล นำผลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงสัณฐาน ได้แก่ การสำรวจและสัมภาษณ์ผู้คนที่อาศัยอยู่ในชุมชน ร่วมกับการใช้ข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ เอกสารสำคัญที่เกี่ยวข้องกับตลาดชุมชนริมน้ำ แผนที่โบราณ แผนที่ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (GIS) และการสร้างแบบจำลองเชิงสัณฐาน (spatial configuration model) แล้วนำมาประมวลผลร่วมกันตามตัวแปรที่กำหนดไว้ทั้งในเชิงสัณฐานและเชิงสังคมเศรษฐกิจ เพื่อนำไปสู่การค้นหาคำตอบการเปลี่ยนแปลงเชิงสัณฐานของตลาดชุมชนริมน้ำ บริเวณลุ่มน้ำนครชัยศรี ที่เคยมีบทบาทในอดีตและยังเหลือร่องรอยสืบเนื่องมาถึงปัจจุบันโดยมีรายละเอียดดังนี้

1. การศึกษาตลาดชุมชนริมน้ำบริเวณลุ่มน้ำนครชัยศรีระดับพื้นที่รวม (global level)

1.1 ความสำคัญและความเป็นมาของตลาดชุมชนริมน้ำ บริเวณลุ่มน้ำนครชัยศรี

1.1.1 ยุคแรกเริ่มก่อตั้งเป็นตลาด

1.1.2 ยุครุ่งเรืองเฟื่องฟูของตลาด

1.1.3 ยุคแห่งการสิ้นสุดและเปลี่ยนแปลงบทบาทของตลาด

1.2 ลักษณะและองค์ประกอบทางกายภาพของตลาดชุมชนริมน้ำปัจจุบัน

1.3 การวิเคราะห์ลักษณะโครงสร้างเชิงสัณฐานของตลาดชุมชนริมน้ำอดีตและปัจจุบัน

1.4 สรุปรูปแบบและแบ่งประเภทตัวแทนตลาดชุมชนริมน้ำตามลักษณะเชิงสัณฐาน

2. การศึกษาตลาดชุมชนริมน้ำบริเวณลุ่มน้ำนครชัยศรี ระดับพื้นที่เฉพาะ (local level) จากตลาดชุมชนริมน้ำที่เลือกเป็นตัวแทนในการศึกษา

1. การศึกษาตลาดชุมชนริมน้ำ บริเวณลุ่มน้ำนครชัยศรีระดับพื้นที่รวม (global level)

1.1 ความสำคัญและความเป็นมาของตลาดชุมชนริมน้ำ บริเวณลุ่มน้ำนครชัยศรี

ในพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำท่าจีนเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์แห่งหนึ่งของภาคกลาง สืบเนื่องมาจากเป็นบริเวณที่ราบดินดอนสามเหลี่ยมใหม่ที่เกิดจากการทับถมของตะกอนปากแม่น้ำหลายสาย โดยมีแม่น้ำท่าจีนเป็นแม่น้ำสายสำคัญไหลผ่าน ช่วงที่ไหลผ่านจังหวัดนครปฐม จะเรียกว่า แม่น้ำนครชัยศรี โดยไหลผ่านพื้นที่ ใน 3 อำเภอ ได้แก่ อำเภอสมาปราชญ์ อำเภอบางเลน และอำเภอนครชัยศรี ตั้งอยู่ระหว่างแม่น้ำเจ้าพระยาทางตะวันออกและแม่น้ำแม่กลองทางตะวันตก มีโครงข่ายการเชื่อมโยงของแม่น้ำและลำคลอง ทั้งที่มีอยู่ตามธรรมชาติและที่ขุดขึ้นในภายหลัง เป็นคลองซอยจำนวน

มาก กระจายอยู่ทั่วพื้นที่กว่า 200 คลองทำให้เกิดเครือข่ายแม่น้ำลำคลองอยู่โดยรอบ เป็นลักษณะ
 สันฐานพื้นที่ที่เอื้อให้เกิดการตั้งถิ่นฐานของชุมชน ซึ่งเป็นบ่อเกิดอารยธรรมต่างๆ ของประเทศและ
 ภูมิภาคนี้มาตั้งแต่สมัยโบราณ และสืบเนื่องจวบจนถึงปัจจุบันจากการเชื่อมโยงทางน้ำนี้ ได้ทำให้เมือง
 นครชัยศรีเติบโตขึ้นเป็นเมืองสำคัญทางการเมืองและเศรษฐกิจ โดยเป็นศูนย์กลางการแลกเปลี่ยน
 สินค้าเกษตร สินค้าป่า ตลอดจนสินค้าจากหัวเมืองชายทะเล มีการเคลื่อนไหวของผู้คนทั้งจาก
 ภายนอกและภายใน กลายเป็นบริเวณที่มีการตั้งถิ่นฐานอยู่อาศัยอย่างถาวร เกิดเป็นสังคมลุ่มแม่น้ำ
 ซึ่งมีลักษณะเด่นที่สำคัญ คือ การเป็นสังคมเกษตรกรรม ทำสวน ทำนาและการค้าขาย ตลอดจนมี
 พัฒนาการทางสังคม วัฒนธรรมของหลายกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ร่วมกันมาตั้งแต่สมัยโบราณ
 (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2000) และในปัจจุบันพื้นที่บริเวณลุ่มน้ำนครชัยศรี มีความสำคัญในฐานะเป็น
 พื้นที่เกษตรกรรมที่เป็นแหล่งผลิตสินค้าเกษตรเลี้ยงประชากรของประเทศ รวมทั้งมีตลาดชุมชนริมน้ำ
 เก้าแวกที่มีความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจของท้องถิ่นหลายแห่ง โดยมีรายละเอียดสำคัญที่สามารถ
 จำแนกตามยุคสมัยที่ต่างกันได้ 3 ยุค ดังนี้

1.1.1 ยุคแรกเริ่มก่อตัวของตลาด (ก่อนปี พ.ศ.2450)

ด้วยสภาพภูมิศาสตร์และสันฐานพื้นที่ของบริเวณลุ่มน้ำนครชัยศรี เป็นที่ราบลุ่ม
 กลุ่มคนพื้นเมืองได้ตั้งถิ่นฐานอยู่ริมแม่น้ำนครชัยศรีและริมคลองสาขา โดยมีทางน้ำและลำน้ำเป็น
 เส้นทางคมนาคม กลุ่มที่อาศัยอยู่กลุ่มแรกๆ คือคนไทยทั้งที่อยู่ในพื้นที่ดั้งเดิม และกลุ่มที่อพยพหนีภัย
 สงครามมาจากกรุงศรีอยุธยา ส่วนกลุ่มคนจีนได้อพยพเข้ามาจำนวนมากในสมัยรัชกาลที่ 3 ตาม
 หลักฐานที่ ดร.สกินเนอร์ (อ้างในทวี ธีรวงศ์เสรี, 2516) ได้ประมาณไว้ในปี พ.ศ. 2365 ว่ามีชาวจีน
 ประมาณ 200,000 คน ได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานในกรุงรัตนโกสินทร์และมณฑลใกล้เคียงโดยเฉพาะอย่างยิ่ง
 บริเวณ “แม่น้ำท่าจีน” แม่น้ำสายนี้จึงเป็นสัญลักษณ์ซึ่งบอกที่มาแห่งอดีตว่า มี “คนจีน” อพยพมา
 ทางเรือขึ้นที่ท่าบริเวณปากแม่น้ำ ตำบลบางหญ้าแพรกและตำบลโกรกกราก จังหวัดสมุทรสาคร จึง
 เป็นจุดเริ่มต้นของชาวจีนที่ได้ตั้งถิ่นฐานกระจัดกระจายอยู่ทั่วไป ตามบริเวณสองฝั่งริมแม่น้ำท่าจีน
 (สุวรรณี เครือปาน, 2543) คนจีนเหล่านี้ได้เข้ามาเป็นแรงงานรับจ้างชุดคลองเจดีย์บูชา² คลองมหา-
 สวัสดิ์³ คนจีนที่อพยพเข้ามาในแถบนี้จึงมีอาชีพเป็นแรงงานในโรงงานน้ำตาลทราย โรงสีข้าว
 เนื่องจากมีความชำนาญในการปลูกอ้อยและทำน้ำตาลตั้งแต่อยู่ที่เมืองจีน รวมถึงรับจ้างใช้แรงงาน

² คลองเจดีย์บูชา ขุดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 4 (ไม่ปรากฏปีที่ขุดและปีที่แล้วเสร็จ) เพื่อเชื่อมกรุงเทพฯ กับดินแดนแถบแม่น้ำนครชัยศรี
 คลองเริ่มจากตำบลท่านาไปถึงพระราชวังที่สร้างใหม่ แล้วเลี้ยวแยกไปสิ้นสุดที่เขตวัดพระงาม เพื่อใช้ลำเลียงอ้อยจากแหล่งปลูกอ้อยใน
 แถบที่คลองผ่านมายังโรงงานน้ำตาลริมแม่น้ำนครชัยศรีและเปิดพื้นที่เพาะปลูก ทำนา (ปิยนาด บุนนาคและคณะ, 2525: 67)

³ คลองมหาสวัสดิ์ ขุดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 4 พ.ศ.2403 เพื่อเชื่อมฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยากับฝั่งตะวันออกของแม่น้ำนครชัยศรี
 แล้วไปเชื่อมกับคลองเจดีย์บูชา เพื่อลำเลียงอ้อยและน้ำตาลจากแถบแม่น้ำนครชัยศรีและคลองเจดีย์บูชามายังฝั่งตะวันตกของแม่น้ำ
 เจ้าพระยา และเพื่อเปิดพื้นที่เพาะปลูก (ปิยนาด บุนนาคและคณะ, 2525: 68)

เช่น รับจ้างสร้างทางรถไฟ ขุดคลอง ฯลฯ นอกจากนั้นประกอบอาชีพทำสวน ผลไม้ สวนผัก สวนดอกไม้ เลี้ยงสัตว์ และบางส่วนเป็นเจ้าของโรงงานทำน้ำตาล โดยมีลูกกุลีเป็นคนจีน

แม่น้ำลำคลองจึงนับว่ามีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของผู้คนเป็นอย่างมาก ในอดีตผู้คนได้ใช้แม่น้ำลำคลองที่มีอยู่ตามธรรมชาติ ต่อมาความจำเป็นมากขึ้น จึงต้องมีการขุดคลองเพิ่มขึ้นเรื่อยมา โดยเป็นไปเพื่อการคมนาคม เพื่อขุดลัดแม่น้ำให้ร่นระยะทางสำหรับเรือแพสัญจรสะดวก ตลอดจนเพื่อป้องกันบ้านเมือง แต่ในยุคนี้มีความสำคัญแตกต่างจากในอดีตหลังจากการทำสนธิสัญญาบาวริงใน พ.ศ.2398 ภาครัฐได้เปิดประตูเสรีทางการค้า โดยต้องส่งข้าวออกจำหน่ายตามความต้องการของตลาดต่างประเทศทำให้การใช้ประโยชน์จากคลองต้องเป็นไปเพื่อขยายพื้นที่เพาะปลูก บุกเบิกพื้นที่ป่าให้เป็นพื้นที่นา ซึ่งราษฎรจะได้ใช้น้ำอุปโภคบริโภคและลำเลียงผลผลิตออกมาสู่ตลาดได้สะดวก ประกอบกับดินแดงแถบนครชัยศรีเป็นแหล่งปลูกอ้อยและเป็นแหล่งน้ำตาลที่สำคัญของประเทศ ภายหลังขุดคลองเจดียบุชาและคลองมหาสวัสดิ์ จึงได้ใช้เป็นเส้นทางลำเลียงน้ำตาลจากแหล่งผลิตมาสู่ตลาดได้สะดวก อย่างไรก็ตามการขุดและซ่อมคลองในยุคนี้ ยังส่งผลให้การค้าภายในระหว่างกรุงเทพฯ และบริเวณใกล้เคียงสะดวกและคล่องตัวขึ้น โดยเป็นเส้นทางขนส่งผลผลิตพื้นบ้านจากแหล่งผลิตมาแลกเปลี่ยนค้าขายกันในจุดที่เป็นชุมชน เรียกว่า “ตลาดน้ำ” นอกจากนั้น ในระยะต่อมามีคลองที่ขุดขึ้นเพิ่มเติมในยุคนี้ ได้แก่ คลองทวีวัฒนา⁴ คลองนราภิรมย์⁵ คลองพระราชาภิมล⁶ (ปิยนาก บุนนาคและคณะ, 2525) นับเป็นจุดเริ่มต้นการเปลี่ยนแปลงลักษณะเชิงสัณฐานของพื้นที่บริเวณลุ่มน้ำแห่งนี้ ซึ่งได้เอื้อให้ก่อกำเนิดการค้าบริเวณริมน้ำขึ้นในระยะเวลาต่อมา

1.1.2 ยุครุ่งเรืองเฟื่องฟูของตลาด (ช่วงปี พ.ศ.2451-2510)

จากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิศาสตร์และลักษณะสัณฐานพื้นที่ของบริเวณลุ่มน้ำ โดยเฉพาะในระหว่างปี พ.ศ.2398-2453 ซึ่งเป็นช่วงที่มีการขยายตัวของเศรษฐกิจข้าวและน้ำตาลทราย เพื่อการค้ากับต่างประเทศ การผลิตในท้องถิ่นจึงผูกพันกับตลาดภายนอกมากขึ้น ทำให้รูปแบบการค้าของท้องถิ่นค่อยๆ เปลี่ยนแปลงไป จากข้อมูลรายงานการตรวจราชการของสมเด็จพระ

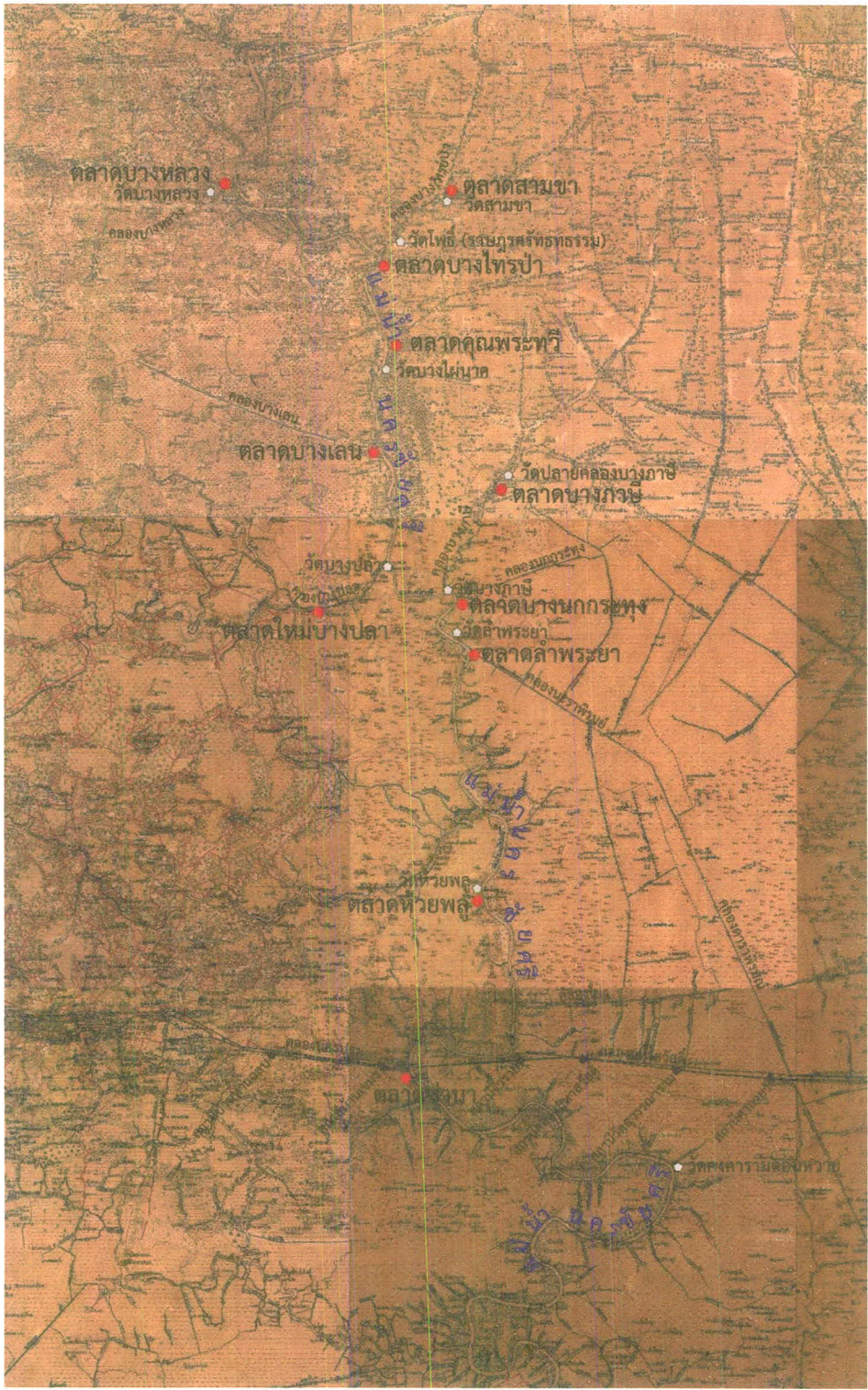
⁴ คลองทวีวัฒนา ขุดแล้วเสร็จในปี พ.ศ.2421 เพื่อแก้ปัญหาความตื้นเขินของคลองมหาสวัสดิ์และคลองภาษีเจริญ เนื่องจากแม่น้ำเจ้าพระยาและแม่น้ำนครชัยศรีไหลเข้าคลองทั้งสองพร้อมกัน ทำให้เกิดการตื้นเขินเพราะโคลนตมมาทับถม และเพื่อขยายพื้นที่เพาะปลูกในบริเวณดังกล่าว เป็นคลองแรกที่ราษฎรช่วยกันเสียค่าขุดคลองทั้งหมด รัฐบาลไม่ต้องออกค่าใช้จ่าย เพียงแต่ทำหน้าที่สำรวจว่าจะขุดคลองบริเวณไหน (ปิยนาก บุนนาคและคณะ, 2525: 94)

⁵ คลองนราภิรมย์ ขุดแล้วเสร็จในปี พ.ศ.2423 ต่อเนื่องกับคลองทวีวัฒนา เพื่อช่วยระบายน้ำจากแม่น้ำนครชัยศรีให้ไหลลงสู่คลองมหาสวัสดิ์และคลองทวีวัฒนา ซึ่งจะทำให้น้ำในคลองไหลแรงและลึกอยู่เสมอ และเพื่อขยายพื้นที่เพาะปลูกในบริเวณดังกล่าว (ปิยนาก บุนนาคและคณะ, 2525: 95)

⁶ คลองพระราชาภิมล ขุดแล้วเสร็จในปี พ.ศ.2442 ขุดตั้งแต่ทุ่งบางบัวทอง ไปออกบ้านบางปลา บางภาษี แขวงเมืองนครชัยศรี เพื่อเปิดพื้นที่ปลูกข้าวและเป็นเส้นทางคมนาคม (ปิยนาก บุนนาคและคณะ, 2525: 103)

บรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงยืนยันว่า การค้าขายในกลุ่มน้ำนครชัยศรี ช่วงปี พ.ศ. 2441 ขยายตัวขึ้นกว่าสิบปีก่อนประมาณ 3 เท่าและพ่อค้าจีนที่อยูริมแม่น้ำเขตเมืองนครชัยศรี กล่าวในทำนองเดียวกันว่า การค้าในปลายรัชกาลที่ 5 นั้นบริบูรณ์และเพิ่มขึ้นกว่าเดิมหลายเท่าตัว โดยชุมชนหลายแห่งที่อยู่ในบริเวณที่เป็นจุดเชื่อมระหว่างแม่น้ำนครชัยศรีกับปากคลอง ซึ่งมีความสะดวกในการคมนาคมได้ถูกพัฒนาให้เป็นท่าเรือขึ้นลง สำหรับเดินทางไปยังที่ต่างๆ หรือกลายเป็นจุดแลกเปลี่ยนการค้าขายขึ้น เพื่อรองรับการค้าภายในท้องถิ่น โดยเป็นศูนย์รวมของผลผลิตทางการเกษตรและสินค้าหัตถกรรมที่ชาวบ้านนำมาซื้อขายแลกเปลี่ยน และเป็นย่านที่พ่อค้าคนกลางมารับซื้อสินค้าเพื่อส่งต่อเข้ากรุงเทพฯ บริเวณเหล่านี้ได้พัฒนาขึ้นเป็นตลาด โดยลักษณะร้านค้าจะปลูกสร้างเป็นเรือนแพสำหรับขายสินค้าประเภทต่างๆ โดยเฉพาะสินค้าเบ็ดเตล็ดที่จำเป็นสำหรับชาวบ้าน ชาวสวน (เสาวภา พรศิริพงษ์และคณะ, 2551)

ในระยะต่อมาตลาดได้พัฒนาเป็นอาคารร้านค้าที่ถาวรมากขึ้น มีลักษณะเป็นเรือนแถวไม้ หลังคามุงจาก ตั้งอยู่ริมน้ำเป็นลักษณะเด่นเพื่อความสะดวกในการคมนาคม ในตลาดหรือใกล้ๆ ตลาดยังมีโรงบ่อน โรงหอย โรงฝิ่น ท่าเรือ โรงเจ ศาลเจ้าและวัด รวมทั้งบริเวณชานน้ำจะมีชาวบ้านลอยเรือนแพเพื่ออาศัยอยู่ ตลาดริมน้ำโดยส่วนมากมักสร้างโดยชาวจีนที่ร่ำรวย ส่วนใหญ่เคยเป็นพ่อค้าย่อยหรือเป็นเจ้าภาษีนายอากรมาก่อน รวมทั้งเป็นเจ้าของกิจการโรงสีและโรงงานน้ำตาลทราย ตลอดจนเคยเป็นแรงงานรับจ้าง เมื่อสามารถเก็บหอมรอมริบสะสมเงินทุนได้ก็ได้ขยายเป็นพ่อค้าคนกลาง เจ้าของกิจการหรือเจ้าของตลาด โดยในบริเวณที่มีชุมชนอยู่หนาแน่นมักพบคนจีนตั้งบ้านเรือนค้าขายอย่างถาวรอยู่ตามริมแม่น้ำ รวมทั้งได้ขยายร้านค้า สร้างร้านหรือแพให้คนอื่นเช่าขายของ การค้าที่เฟื่องฟูขึ้นในยุคนี้นอกจากการค้าขายในตลาดริมน้ำในชุมชนย่อยๆ แล้ว ยังมีการค้าขายตามแม่น้ำลำคลองที่พ่อค้าแม่ค้าจะล่องเรือไปตามลำน้ำเพื่อซื้อขายแลกเปลี่ยนกับราษฎรที่อยู่ห่างไกล รวมทั้งหัวเมืองใกล้เคียงด้วย (อ่างแล้ว, 2551) จากการสืบค้นข้อมูลแผนที่โบราณ พ.ศ. 2456 พบว่าในบริเวณกลุ่มน้ำนครชัยศรีมีตลาดชุมชนริมน้ำปรากฏอยู่จำนวน 11 แห่ง ได้แก่ ตลาดบางหลวง ตลาดสามขา ตลาดบางไทรป่า ตลาดคุณพระทวี ตลาดบางเลน ตลาดบางภาษี ตลาดใหม่บางปลา ตลาดบางนกกระทุง ตลาดลำพระยา และตลาดท่านา ดังภาพที่ 4 จึงยืนยันได้ว่า ในช่วงเวลานี้การค้าขายริมน้ำบริเวณกลุ่มน้ำนครชัยศรีมีความรุ่งเรืองที่สุด

ภาพที่ 4 ตำแหน่งที่ตั้งของตลาดชุมชนริมน้ำที่ปรากฏชื่อในแผนที่โบราณ พ.ศ.2456
(ศูนย์บริการวิชาการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปรับปรุงโดยผู้วิจัย, 2556)

1.1.3 ยุคแห่งการสิ้นสุดและเปลี่ยนแปลงบทบาทของตลาด (ช่วงหลังปี พ.ศ.2510 เป็นต้นมาถึงปัจจุบัน)

ในระยะเวลาที่ผ่านมา การขาดคลองเชื่อมโยงระหว่างแม่น้ำและการทำสนธิสัญญาบาว รังมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงเชิงสัณฐานพื้นที่ที่เอื้อให้เกิดตลาดชุมชนริมน้ำขึ้นจำนวนมากตลอดลำน้ำนครชัยศรี นับตั้งแต่ช่วงปี พ.ศ.2500 เป็นต้นมา ประเทศไทยได้เข้าสู่ยุคพัฒนาโดยมีการจัดตั้งสภาพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติและได้จัดแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 โดยประกาศใช้ครั้งแรกในปี พ.ศ. 2504 โดยใช้เป็นกรอบและแนวทางในการพัฒนาประเทศรวมถึงการจัดสรรทรัพยากรทางเศรษฐกิจ การพัฒนาทางเศรษฐกิจได้กระจายไปยังสาขาการพัฒนาต่างๆ ซึ่งส่งผลกระทบต่อลุ่มน้ำนครชัยศรี โดยในเบื้องต้นจากการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานในพื้นที่ลุ่มน้ำด้วยการปรับปรุงโครงข่ายถนน การพัฒนาระบบชลประทาน การขยายตัวของโรงงานอุตสาหกรรม ฯลฯ ได้เริ่มส่งผลให้ตลาดชุมชนริมน้ำเริ่มมีการเปลี่ยนแปลง

การพัฒนาโครงข่ายการคมนาคมที่ส่งผลกระทบต่อพื้นที่บริเวณลุ่มน้ำนครชัยศรีอย่างมากได้แก่ การปรับปรุงถนนเพชรเกษม ในปี พ.ศ.2505 ให้สามารถเดินทางจากนครปฐมไปยังกรุงเทพฯ ได้ตลอดเส้นทาง ซึ่งจากเดิมเป็นการเดินทางโดยรถไฟและเรือ การก่อสร้างถนนบรมราชชนนี (ปิ่นเกล้า-นครชัยศรี) ในปีพ.ศ.2527 ไปบรรจบกับถนนเพชรเกษม รวมทั้งการตัดถนนพุทธมณฑลสาย 4,5,6,7 เชื่อมกับถนนบรมราชชนนี รวมถึงการขยายถนนเส้นนี้ในปี พ.ศ.2531 ให้เป็นถนนหกช่องจราจร นอกจากนั้น การขยายถนนสายต่างๆ ในพื้นที่ได้ขึ้นจำนวนมาก เช่น ถนนศาลายา-บางภาษี ถนนศาลายา-นครชัยศรี ถนนศาลายา-บางใหญ่ ถนนนครชัยศรี-ดอนตูม ถนนห้วยพลู-วัดมะเกลือ-พุทธมณฑล ถนนนครชัยศรี-พุทธมณฑล ถนนเลียบแม่น้ำท่าจีนผ่านตำบลหอมเกร็ด ตำบลทรงคะนอง ตำบลบางระทิก ตำบลบางเตย ตำบลไร่ขิงและตำบลท่าตลาด ตลอดจนการพัฒนาถนนลาดยางเข้าสู่พื้นที่ตลาดริมน้ำอย่างใกล้ชิดเกือบทุกแห่งเรื่อยมา

ถนนได้เข้ามามีบทบาทมากกว่าแม่น้ำลำคลอง เนื่องจากทำให้การเดินทางมีความสะดวกรวดเร็ว ส่งผลต่อตลาดชุมชนริมน้ำและวิถีชีวิตของชาวตลาดชุมชนริมน้ำเป็นอย่างมาก จากการปรับเปลี่ยนจุดขนถ่ายสินค้าจากริมน้ำมาเป็นริมถนน ส่งผลต่อเนื่องให้ระบบการค้า วงจรของตลาด ประเภทสินค้าเปลี่ยนแปลงไป ความเกี่ยวข้องกับการค้าในตลาดริมน้ำล้วนใช้การเดินทางโดยรถยนต์ทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นการขนส่งสินค้า การเดินทางมาตลาดเพื่อซื้อขายสินค้า รวมถึงการดำเนินชีวิตของผู้คนทั่วไปในตลาด นับว่าการสัญจรทางน้ำได้หมดความสำคัญลงอย่างสิ้นเชิงต่อระบบการค้าริมน้ำ ในทางตรงข้าม การรุกของย่านพาณิชย์กรรมและการก่อสร้างอาคารพักอาศัยสมัยใหม่ในพื้นที่โดยรอบตลาดได้ขยายตัวมากขึ้น ประกอบกับการขยายตัวของโรงงานอุตสาหกรรมที่สร้างความเสื่อมโทรมให้กับแม่น้ำนครชัยศรีและคลองคูสาขา ทำให้การพึ่งพาแม่น้ำในการอุปโภคบริโภคและการคมนาคมลดน้อยลง เหลือเพียงเพื่อการเกษตร โครงข่ายถนนที่เข้าสู่พื้นที่ลุ่มน้ำอย่างทั่วถึง ได้

ส่งผลให้เกิดการใช้พื้นที่ที่มีกิจกรรมหลากหลายมากขึ้น ทั้งการเป็นที่อยู่อาศัย เกษตรกรรม หน่วยบริการต่างๆ ตลอดจน แหล่งที่ตั้งของอุตสาหกรรมทุกขนาด ซึ่งเป็นการปล่อยน้ำเสียลงสู่แม่น้ำมากขึ้นตามไปด้วย จวบจนปัจจุบันปัจจัยเหล่านี้ได้ส่งผลให้ความเป็นตลาดชุมชนริมน้ำบางแห่งเริ่มปิดตัวลง บางแห่งเหลือเพียงใช้เพื่อการพักอาศัย บางแห่งมีสภาพอาคารทรุดโทรม ชำรุดเสียหายจึงถูกรื้อเพื่อสร้างอาคารสมัยใหม่หรือปรับเปลี่ยนรูปแบบไป อย่างไรก็ตามตลาดใหญ่ๆ บางตลาดได้พยายามปรับตัวภายใต้สถานการณ์ต่างๆ ให้สามารถคงบทบาทในการเป็นแหล่งซื้อขายที่สำคัญของชุมชนและยังเหลือร่องรอยสืบเนื่องมาถึงปัจจุบัน

จึงเป็นที่มาของกระบวนการวิจัยในขั้นตอนต่อไป โดยเป็นการสำรวจ สืบค้น และสอบถามผู้คนในพื้นที่ ตามที่ปรากฏชื่อและตำแหน่งของตลาดชุมชนริมน้ำบริเวณลุ่มน้ำนครชัยศรี ทั้งหมด

1.2 ลักษณะและองค์ประกอบทางกายภาพของตลาดชุมชนริมน้ำปัจจุบัน

ในเบื้องต้น ผู้วิจัยสืบค้นตลาดริมน้ำจากข้อมูลแผนที่โบราณ พ.ศ. 2456 ซึ่งได้แสดงชื่อและตำแหน่งตลาดจำนวน 11 แห่ง ได้แก่ ตลาดบางหลวง ตลาดสามขา ตลาดบางไทรป่า ตลาดคุณพระทวี ตลาดบางเลน ตลาดบางภาษี ตลาดใหม่บางปลา ตลาดบางนกกระทา ตลาดลำพระยา และตลาดท่านา นอกจากนี้ จากข้อมูลเอกสารและการสำรวจพื้นที่ปัจจุบัน พบว่ามีตลาดอีกจำนวน 4 แห่ง ได้แก่ ตลาดรางกระทุ่ม ตลาดจี่วราย ตลาดดอนหวาย และตลาดสามพราน รวมทั้งสิ้น 15 แห่ง ผู้วิจัยจึงทำการสำรวจพื้นที่และเก็บข้อมูลภาคสนามตลาดทั้งหมด โดยอ้างอิงตำแหน่งสถานที่สำคัญ เช่น วัด โรงเรียน แม่น้ำลำคลองที่ปรากฏในแผนที่โบราณร่วมกับข้อมูลจริงและแผนที่ปัจจุบัน เพื่อนำไปสู่ขั้นตอนในการวิเคราะห์เชิงสืบค้นต่อไป โดยมีรายละเอียดดังนี้

1.2.1 ลักษณะทางกายภาพของตลาดชุมชนริมน้ำจากการเก็บข้อมูลภาคสนาม

ตลาดชุมชนริมน้ำบริเวณลุ่มน้ำนครชัยศรี ดังที่ปรากฏชื่อและตำแหน่งอยู่ในแผนที่โบราณและข้อมูลจากเอกสารปัจจุบัน มีจำนวนทั้งสิ้น 15 แห่ง (ดังภาพที่ 4) โดยมีรายละเอียดจากการเก็บข้อมูลภาคสนาม ช่วงเดือนมกราคม-เดือนสิงหาคม 2556 เรียงตามลำดับการไหลของลำน้ำนครชัยศรี ดังนี้

1) ตลาดบางหลวง

ตลาดบางหลวงอยู่ในเขตอำเภอบางเลน ตำแหน่งที่ปรากฏในแผนที่โบราณ อยู่ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำนครชัยศรี ตัวอาคารตั้งฉากกับแม่น้ำแต่ขนานกับคลองบางหลวงตรงปากคลอง ใกล้วัดบางหลวงและศาลเจ้า ในภาพรวมกลุ่มอาคารยังคงมีสภาพดีและสมบูรณ์เหลืออยู่มาก อาคารเป็นเรือนแถวไม้ 2 ชั้น หันหน้าเข้าหากันตรงกลางเป็นทางเดิน (ถนน) กว้าง 3-4 เมตร ไม่มีหลังคาคลุม อาคารโชนด้านในที่ติดคลองบางหลวงส่วนใหญ่ใช้อาศัย มีศาลาทำน้ำสำหรับทำกิจกรรมของชุมชนและทำเรือ ผู้อยู่อาศัยที่พบมีทั้งผู้สูงอายุ วัยกลางคน วัยรุ่นและเด็ก และอาจสังเกตได้ว่าผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีเชื้อสายจีน ในตลาดส่วนโชนด้านหน้ามีการขายสินค้าอุปโภคบริโภค ได้แก่ อาหารแห้ง ผักสด เครื่องมือทำการเกษตร ร้านตัดผมชายและหญิง ร้านตัดเสื้อผ้าสตรี เป็นต้น

ลักษณะและองค์ประกอบทางกายภาพของตลาด

สัญลักษณ์ ——— ขอบเขตตลาด 📍 ตำแหน่งท่าเรือ 🟡 โรงเรียน/ศาลเจ้า 🏠 วัดบางหลวง

(บน) ทางเดินภายในตลาดและสภาพอาคาร (บน) หน้าร้าน (บน) รูปแบบตัวอาคาร
(ล่าง) รูปแบบสินค้าและการค้าขาย (ล่าง) ศาลเจ้า/โรงเรียน (ล่าง) ท่าเรือ/ทำน้ำ

ภาพที่ 5 ลักษณะพื้นที่และองค์ประกอบทางกายภาพของตลาดบางหลวงปัจจุบัน

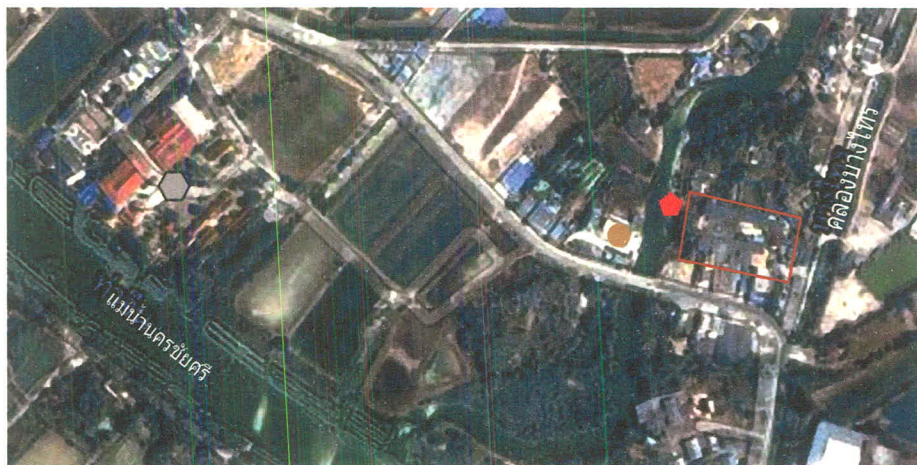
ในตลาดส่วนโซนด้านหน้ามีการขายสินค้าอุปโภคบริโภค ได้แก่ สิ่งของเครื่องใช้ อาหารแห้ง ผักสด เครื่องมือทำการเกษตร เมล็ดพันธุ์พืช ร้านตัดผมชายและหญิง ร้านตัดเสื้อผ้าสตรี ลูกค้าเป็นคนในชุมชนและพื้นที่ใกล้เคียง เปิดขายอยู่เป็นระยะๆ ตลาดเปิดขายทุกวัน ตั้งแต่เช้าถึงเย็น ช่วงวันหยุดอาจมีกลุ่มนักท่องเที่ยวเข้ามาจึงมีร้านเปิดขายมากขึ้น บางบ้านทำอาหารคาวหวาน ขนม เครื่องดื่มมาวางขายหน้าร้าน บางหลังเปิดให้เข้าชมในลักษณะกึ่งพิพิธภัณฑ์ พื้นที่ว่างด้านหน้าของกลุ่มเรือนแถวได้รับการจัดตกแต่งให้ดูสวยงามและสะอาด ผู้อยู่อาศัยที่พบมีทั้งผู้สูงอายุ วัยกลางคน วัยรุ่นและเด็ก และอาจสังเกตได้ว่าผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีเชื้อสายจีน ทั้งที่ดินและตัวบ้านเป็นทรัพย์สินส่วนบุคคล แต่บางหลังเป็นการเช่าเพื่อพักอาศัยและค้าขาย (แม่ค้า ,ร้านข้าวเกรียบปากหม้อในตลาด ,สัมภาษณ์, พฤษภาคม2556)

2) ตลาดบางไทรป่า (ตลาดบางไทร)

ตลาดบางไทรป่าอยู่ในเขตอำเภอบางเลน ตำแหน่งที่ปรากฏในแผนที่โบราณ อยู่ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำนครชัยศรี ตัวตลาดตั้งฉากกับคลองบางไทรป่าแยกมาจากแม่น้ำนครชัยศรี ปัจจุบันใช้ชื่อว่า คลองบางไทร ฝั่งตรงข้ามตัวตลาดเป็นโรงเจบางไทร อยู่ริมคลองบางไทร และคลองนิลเพชร บริเวณใกล้เคียงมีวัดราษฎร์ศรัทธาทำ จากการเก็บข้อมูลภาคสนามพบว่า ปัจจุบันใช้ชื่อ ตลาดบางไทร เมื่อปี พ.ศ.2517 ตัวอาคารเดิมถูกไฟไหม้ จึงสร้างขึ้นใหม่ทั้งหมดในบริเวณเดิม ตัวตลาดสามารถเข้าถึงด้วยรถยนต์ โดยแยกจากถนนสายหลัก ตัวอาคารที่มีอยู่ในปัจจุบันมีอายุประมาณ 40 ปี โดยรวมจึงยังคงสภาพดี มีเพียงบางส่วนที่ถูกปรับให้ใช้วัสดุที่คงทนกว่าเดิม อาคารเป็นเรือนแถวไม้ชั้นเดียว จำนวน 2 อาคารหันหน้าเข้าหากัน ระยะห่างประมาณ 20 เมตร โดยพื้นที่ตรงกลางได้สร้างอาคารชั้นเดียวหลังคาสูงไว้สำหรับเป็นตลาดสด มีความกว้างประมาณ 10 เมตร นอกจากนั้นในพื้นที่ยังคงปรากฏให้เห็นตำแหน่งที่เคยเป็นท่าเรือขนสินค้าบริเวณริมคลองด้านหน้าตลาด ถัดไปจะเห็นโรงเจตั้งอยู่ฝั่งตรงข้ามแม่น้ำ

เรือนแถวในตลาดส่วนใหญ่ใช้อยู่อาศัย บรรยายากศค่อนข้างเรียบสงบบมีร้านค้าเก่าแก่ 3-4 ร้านเปิดขายทุกวันตั้งแต่เช้าถึงเย็น ได้แก่ ร้านขายเครื่องบวช ร้านทำขนมเปียะโบราณ และร้านของชำ มีลูกค้าประจำจากในพื้นที่และจากอำเภอหรือจังหวัดโดยรอบที่บอกต่อกันมา เช่น ตลาดบัวหลวง สามพราน ดอนตูม นครชัยศรี เป็นต้น ร้านขายอุปกรณ์เครื่องบวชให้ข้อมูลว่าสินค้าและวัตถุดิบส่วนใหญ่สั่งมาจากกรุงเทพฯ ทั้งเยาวราช สำเพ็ง จักรวรรดิ โดยมีคนมาส่งและเดินทางไปซื้อเอง แล้วมาประกอบให้สมบูรณ์ขึ้นที่ร้านจนมีเอกลักษณ์เป็นของตัวเองจากระบบการณที่สั่งสมมา ส่วนสินค้าอุปโภคบริโภคที่ใช้ในครัวเรือนจะซื้อจากตลาดนัดใกล้บ้าน ตลาดบางเลน เป็นต้น ผู้ที่อาศัยอยู่ในตลาดส่วนใหญ่เป็นคนจีนที่มีบรรพบุรุษมาจากเมืองจีน ซึ่งรุ่นที่อาศัยอยู่ปัจจุบันเป็นรุ่นที่ 4 คือรุ่นหลาน แต่ที่อาศัยอยู่จริงส่วนใหญ่เป็นรุ่นลูกที่มีอายุประมาณ 50-70 ปี ทั้งที่ดินและตัวบ้านเป็น

ทรัพย์สินส่วนบุคคลที่เจ้าของอาศัยอยู่เอง และจะรู้จักกันดีทุกบ้าน (วิวัฒน์ พัฒนปณธิพงศ์, พ่อค้าในตลาด อดีตเป็นคนขับเรือขนส่งสินค้า, สัมภาษณ์, กรกฎาคม 2556)

ลักษณะและองค์ประกอบทางกายภาพของตลาด

สัญลักษณ์ ——— ขอบเขตตลาด ตำแหน่งท่าเรือ โรงเรียน วัดราษฎร์ศรัทธาทำ

(บน) ทางเข้าตลาดจากถนน

(บน) สภาพตลาด

(บน) อาคารตลาดสดเก่า

(ล่าง) รูปแบบสินค้าและการค้า

(ล่าง) รูปแบบสินค้าและการค้า

(ล่าง)สภาพท่าเรือที่เคยมีในอดีต

ภาพที่ 6 ลักษณะพื้นที่และองค์ประกอบทางกายภาพของตลาดบางไทรปัจจุบัน

3) ตลาดสามขา

ตลาดสามขาอยู่ในเขตอำเภอบางเลน ตำแหน่งที่ปรากฏในแผนที่โบราณ
อยู่ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำนครชัยศรี ตั้งอยู่ถัดจากตลาดบางไทรป่ามาตามคลองบางไทรย่ำและมีลำ
บึงนิลเพชรมาบรรจบ ใกล้วัดสามขา ปัจจุบันตำแหน่งดังกล่าวไม่พบว่ามีตัวอาคารตลาด มีเพียงที่นา
และพื้นที่โล่ง ณ ลำคลองที่เป็นจุดตัดของคลองปัจจุบันใช้ชื่อว่า คลองบางไทรป่า คลองบัวหวนและ

คลองนิลเพชร โดยมีโรงเรียนวัดสามขาและวัดสามขา ซึ่งเปลี่ยนชื่อเป็นวัดบัวปากท่าอยู่ใกล้ๆ จากการสัมภาษณ์คนในพื้นที่ให้ข้อมูลว่า ในอดีตบริเวณนี้เป็นตลาดน้ำที่มีเรือและแพจำนวนมากล่องมาขายสินค้า อาหาร น้ำชา กาแฟ รวมทั้งเป็นศูนย์รวมวัวควายเพื่อจะไปขายที่ตลาดค้าวัวควายที่พระประแดง บริเวณนี้จึงไม่มีตัวอาคารที่เป็นตลาด เมื่อเริ่มมีประตุน้ำและเขื่อนในช่วงก่อน พ.ศ.2500 ตลาดก็เริ่มซบเซาลงเรื่อยๆ จนกระทั่งปีพ.ศ. 2505 ก็ไม่เหลือสภาพตลาดน้ำอีกต่อไป มีเพียงบ้านเรือนอยู่ประปราย ปัจจุบันคนในหมู่บ้านจะเดินทางไปจับจ่ายที่ตลาดนัดใกล้ๆ ซึ่งมีเกือบทุกวัน รวมทั้งตลาดบางไทร และตลาดตลาดบัวหลวง จ.ปทุมธานี เป็นต้น คนดั้งเดิมในพื้นที่แถบนี้มักใช้นามสกุลที่ขึ้นต้นด้วยคำว่าแก้วไทรทั้งสิ้น (ศิริวุฒิ แก้วไทรกล้า, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 3 ต.สามขา ,สัมภาษณ์, กรกฎาคม 2556) ตลาดสามขาจึงไม่มีอยู่ในปัจจุบัน

ลักษณะและองค์ประกอบทางกายภาพของตลาด

สัญลักษณ์ — บริเวณที่เคยมีตลาดน้ำสามขา

⬡ วัดบัวปากท่า (สามขา)

(บน) บางไทรป่า

(บน) คลองบัวหวัน

(บน) คลองบัวหวัน

(ล่าง) วัดบัวปากท่า (สามขา)

(ล่าง) วัดบัวปากท่า (สามขา)

(ล่าง) คลองนิลเพชร

ภาพที่ 7 ลักษณะพื้นที่และองค์ประกอบทางกายภาพของตลาดสามขาปัจจุบัน

4) ตลาดคุณพระทวี

ตลาดคุณพระทวี อยู่ในเขตอำเภอบางเลน ตำแหน่งที่ปรากฏในแผนที่โบราณอยู่ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำนครชัยศรี ใกล้วัดบางไผ่นาค จากการสำรวจพื้นที่พบว่า มีวัดบางไผ่นารถอยู่ริมแม่น้ำท่าจีน และจากการสอบถามคนในพื้นที่ ไม่มีผู้รู้จักหรือได้ยินชื่อตลาดคุณพระทวี การเก็บข้อมูลภาคสนามจึงไม่สามารถสืบหาดำแหน่งที่ตั้งตลาดคุณพระทวีได้ แต่พบว่า มีตลาดบางไผ่นารถอยู่ริมคลองบางไผ่นารถ ซึ่งเมื่อสำรวจพื้นที่กลับไม่พบว่าเป็นตลาด แต่ถูกเปลี่ยนสภาพเป็นเพียงกลุ่มบ้านพักอาศัยที่เข้าถึงได้เฉพาะผู้ที่อาศัยอยู่ ตลาดคุณพระทวีจึงอาจไม่มีอยู่ในปัจจุบัน

5) ตลาดบางเลน

ตลาดบางเลนอยู่ในเขตอำเภอบางเลน ตำแหน่งที่ปรากฏในแผนที่โบราณอยู่ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำนครชัยศรี ตัวตลาดตั้งขนานกับแม่น้ำใกล้คลองบางเลน แต่ไม่มีอยู่ติดคลอง ศาลเจ้ามีอยู่ใกล้ตลาดและฝั่งตรงข้ามแม่น้ำท่าจีน รวมทั้งมีท่าเรือที่ยังคงมีการใช้งานอยู่โดยผู้คนในพื้นที่ พื้นที่บริเวณตลาดเดิมมีที่ว่าการอำเภอ แต่ย้ายออกไปยังที่แห่งใหม่ อาคารที่ว่าการอำเภอเดิมจึงกลายเป็นตลาด การเข้าสู่ตัวตลาดต้องจอดรถไว้บริเวณนี้ซึ่งเป็นลานโล่งแล้วเดินเข้าสู่ตลาด ซึ่งอยู่ไม่ไกลจากตลาดที่เป็นกลุ่มเรือนแถวไม้ ตัวเรือนแถวจะหันหน้าเข้าหากันมีทางเดินตรงกลาง กว้างประมาณ 2-3 เมตรและมีหลังคาคลุมเหมือนเป็นโครงสร้างเดียวกับตัวอาคาร กลุ่มอาคารเก่าโดยรวมสภาพค่อนข้างทรุดโทรมบางส่วนที่ถูกปรับเปลี่ยน ต่อเติม สร้างขึ้นใหม่และใช้วัสดุสมัยใหม่จนแทบไม่เหลือสภาพเดิม โดยสร้างขึ้นเป็นหลังๆ ต่อเนื่องกันไป แต่ยังมีกลุ่มอาคารเรือนแถวบางส่วนที่อยู่ติดกัน ยังมีสภาพดี ได้รับการดูแลให้สวยงามและสะอาด

ในตลาดมีร้านค้าเก่าแก่ 2-3 ร้าน เช่น ร้านซ่อมแซมเสื้อผ้า ของชำเล็กๆน้อยๆ ขายขนมเปียะ ซึ่งจะเปิดขายทุกวันเช้าถึงเย็น ทางร้านค้าให้ข้อมูลว่า ปัจจุบันขนมได้ผลิตมาจากโรงงาน แล้วนำบางส่วนมาบรรจุลงกล่องเพื่อจำหน่ายปลีกที่ร้านและส่งไปขายที่กรุงเทพฯ รวมถึงร้านค้าในตลาดต่างๆ นอกจากนั้น จากการสำรวจพบว่า ในตัวตลาดส่วนใหญ่ใช้อยู่อาศัยหรือเป็นที่ผลิตเพื่อไปจำหน่ายต่อ โดยยังพบว่า มีร้านที่ผลิตขนมโบราณอีกราย ร้านค้าในตลาดนี้มีจำนวนไม่มากนักเนื่องจากใกล้ๆ กันมีตลาดสด รวมถึงบริเวณอาคารที่ว่าการอำเภอเดิมจะมีสินค้าจำหน่ายมากกว่า และเข้าถึงได้ก่อนจากถนน ตัวตลาดที่เป็นเรือนแถวนี้ว่าอยู่ลึกไปด้านใน ประกอบกับกลุ่มร้านค้าอาคารพาณิชย์ได้ไปเกาะตัวอยู่ริมถนนทางหลวงหมายเลข 346 มากขึ้น ผู้ที่อาศัยอยู่ในตลาดส่วนใหญ่เป็นคนจีนที่มีบรรพบุรุษมาจากเมืองจีน ซึ่งรุ่นที่อาศัยอยู่ปัจจุบันเป็นรุ่นที่ 4 คือ รุ่นหลาน แต่ที่อาศัยอยู่จริงจะมีหลากหลาย มีทั้งที่รู้จักและไม่รู้จักกันเนื่องจากมาเช่าอยู่เพื่อค้าขายในตลาดสด (แม่ค้าไม่ทราบชื่อ ,เย็บผ้าและซ่อมแซมเสื้อผ้าในตลาด, สัมภาษณ์, กรกฎาคม 2556)

ลักษณะและองค์ประกอบทางกายภาพของตลาด

สัญลักษณ์ ——— ขอบเขตตลาด 📍 ตำแหน่งท่าเรือ 🏠 โรงเรียน/ศาลเจ้า

(บน) สภาพอาคารบริเวณตลาด
(ล่าง) ทางเข้าตลาดจากที่จอดรถ

(บน) สภาพอาคารตลาด
(ล่าง) รูปแบบการค้าขาย

(บน) ทางเดินภายในตลาด
(ล่าง) ท่าเรือ/ทำน้ำ

ภาพที่ 8 ลักษณะพื้นที่และองค์ประกอบทางกายภาพของตลาดบางเลนปัจจุบัน

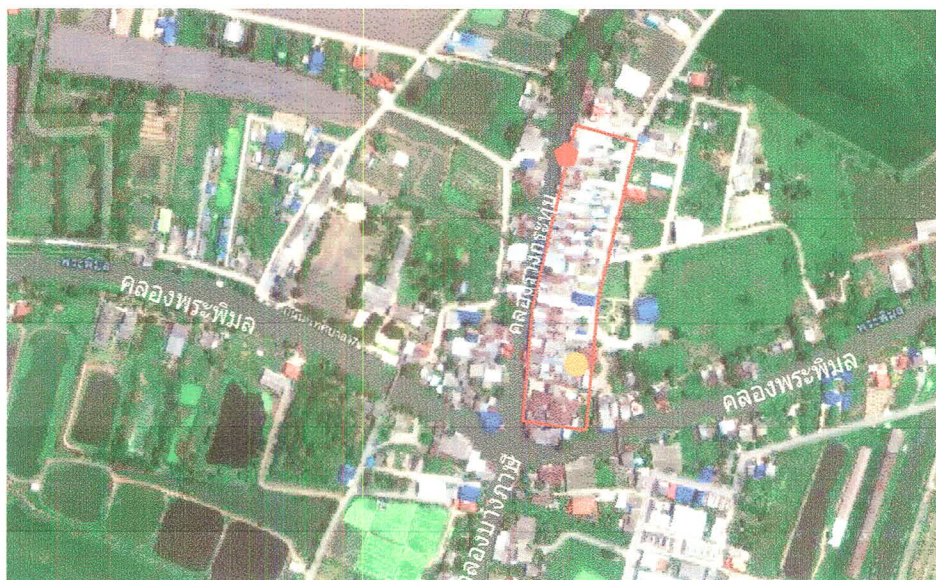
6) ตลาดบางภาษี

ตลาดบางภาษี อยู่ในเขตอำเภอบางเลน ตำแหน่งที่ปรากฏในแผนที่โบราณ อยู่ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำนครชัยศรี ใกล้วัดปลายคลองบางภาษี ริมคลองบางภาษีโดยัดเข้าไปด้านใน จากการสำรวจพื้นที่พบว่ามิ้ววัดดังกล่าวอยู่ริมคลองบางปลาหมอ (ต่อกับคลองบางภาษี) และจากการสอบถามคนในพื้นที่ ไม่มีผู้รู้จักหรือได้ยินชื่อตลาดบางภาษี แต่กลับเข้าใจว่าเป็นที่เดียวกับตลาดรางกระทุ่ม เพราะตั้งอยู่ในตำบลบางภาษีและคลองบางภาษี การเก็บข้อมูลภาคสนามจึงไม่สามารถสืบหาตำแหน่งที่ตั้งตลาดบางภาษีได้ ตลาดบางภาษีจึงอาจไม่มีอยู่ในปัจจุบัน

7) ตลาดรางกระทุ่ม

ตลาดรางกระทุ่มอยู่ในเขตอำเภอบางเลน ในแผนที่โบราณไม่ปรากฏตำแหน่งที่ตั้งของตลาดแต่มีชื่อและแนวของคลองรางกระทุ่มหรือคลองกำนันแสน อยู่ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำนครชัยศรี คลองรางกระทุ่มแยกมาจากคลองบางภาษี (ซึ่งแยกมาจากแม่น้ำนครชัยศรีอีกต่อหนึ่ง) และมีคลองพระพิมลมาเชื่อมต่อ แต่จากการสำรวจตลาดบางภาษี ผู้คนในพื้นที่เข้าใจว่าตลาดรางกระทุ่มเป็นตลาดคลองบางภาษี ซึ่งเมื่อพิจารณาจากตำแหน่งในแผนที่พบว่าไม่ใช่ตำแหน่งเดียวกัน จึงอาจสรุปได้ว่า ตลาดรางกระทุ่มเป็นตลาดริมน้ำที่เกิดขึ้นภายหลังการจัดทำแผนที่โบราณไม่นาน เพราะมีความเก่าร่วมร้อยปี โดยตำแหน่งที่ตั้งปัจจุบันอยู่บริเวณคลองคลองบางภาษีและคลองพระพิมล ตัวตลาดขนานกับแนวคลองบางภาษี บริเวณตลาดมีศาลเจ้าแม่ทับทิม โรงสีเก่า รวมทั้งมีท่าเรือ (โป๊ะ) ที่เป็นจุดที่ใช้ขึ้นลงสินค้าในอดีต ซึ่งยังคงใช้งานได้อยู่ในปัจจุบัน ตัวตลาดจึงเข้าถึงได้ทั้งทางน้ำและทางบกด้วยถนนเทศบาล4 แล้วเดินเข้าสู่พื้นที่ตลาด ตัวอาคารในตลาดเป็นห้องแถวไม้ 2 ชั้น จำนวน 2 อาคารหันหน้าเข้าหากัน ตรงกลางเป็นทางเดินมีหลังคาคลุมสูงตลอดแนวกว้างประมาณ 3-4 เมตร เรือนแถวส่วนใหญ่มีการปรับปรุงเพื่อค้าขายและอยู่อาศัยเป็นหลัก โดยเป็นการปรับเปลี่ยนและใช้วัสดุสมัยใหม่ บางหลังถูกปล่อยให้ทรุดโทรมและปิดไว้เป็นส่วนใหญ่ทำให้ตลาดดูเงียบเหงา ส่วนหนึ่งการค้าขายได้ขยับมาอยู่ด้านหลังของตลาดเก่า เกิดเป็นอาคารถาวรริมถนนขึ้นทำให้การค้าขายมากระจุกอยู่บริเวณนี้มากกว่า

ร้านค้าในตลาดเก่าส่วนใหญ่ยังคงกลืนอายุรูปแบบและให้บริการแบบดั้งเดิม สินค้าที่จำหน่ายมีสิ่งของเครื่องใช้ อาหารสด อาหารแห้ง เสื้อผ้า เครื่องมือทำการเกษตร ยาแผนปัจจุบัน ฯลฯ โดยเปิดขายทุกวันเช้าถึงเย็น สินค้าและวัตถุดิบส่วนใหญ่สั่งมาจากกรุงเทพฯ โดยมีคนมาส่งที่ตลาดและบางส่วนอาจเดินทางไปซื้อเอง ส่วนสินค้าที่พบในตลาดที่เกิดขึ้นเพิ่มเติมภายหลังเป็นสินค้าอุปโภคบริโภค สินค้าทางการเกษตรทั้งค้าปลีกและค้าส่ง เช่น ข้าวสาร ลูกค้าส่วนใหญ่เป็นกลุ่มคนในชุมชนและชาวสวนพื้นที่ใกล้เคียง ตลาดแห่งนี้เคยเปิดเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่มีความเฟื่องฟูเป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวมาก่อน แต่หลังจากเกิดเหตุอุทกภัยใหญ่เมื่อช่วงปี 2554 ที่ผ่านมามีทำให้ตลาดซบเซาลง ทั้งด้วยสาเหตุจากการไม่มีนักท่องเที่ยวเข้ามาและผู้อยู่อาศัยในตลาดซึ่งอพยพไปอยู่ที่อื่นชั่วคราวก็ไม่กลับมา ทำให้ร้านค้าปิดตัวลงมากขึ้น ผู้อยู่อาศัยที่พบและการสอบถามแม่ค้าในตลาดให้ข้อมูลว่าส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีเชื้อสายจีน โดยรุ่นแรกเป็นรุ่นแรกที่อพยพมาจากเมืองจีนเข้ามาตั้งรกราก ส่วนรุ่นที่อาศัยในปัจจุบันเป็นรุ่นที่ 4 คือรุ่นหลาน แต่รุ่นลูกซึ่งเป็นรุ่น 3 จะอาศัยอยู่มากที่สุดซึ่งมีอายุราว 50-70 ปี ชาวบ้านจะรู้จักกันดีเกือบทุกบ้าน ทั้งที่ดินและตัวบ้านเป็นทรัพย์สินส่วนบุคคลเกือบทั้งหมด ยกเว้นผู้ที่มาเช่าค้าขาย

ลักษณะและองค์ประกอบทางกายภาพของตลาด

สัญลักษณ์ ——— ขอบเขตตลาด 📍 ตำแหน่งท่าเรือ 🟡 โรงเรียน/ศาลเจ้า

(บน) สภาพด้านหน้าตลาด

(บน) ทางเดินภายในตลาด

(บน) ท่าเรือ

(ล่าง) สะพานข้ามคลองเข้าตลาด

(ล่าง) รูปแบบการค้าขาย

(ล่าง) รูปแบบการค้าขาย

ภาพที่ 9 ลักษณะพื้นที่และองค์ประกอบทางกายภาพของตลาดรางกระทุ่มปัจจุบัน

8) ตลาดบางนกระทุง

ตลาดบางนกระทุงอยู่ในเขตอำเภอบางเลน ตำแหน่งที่ปรากฏในแผนที่โบราณ อยู่ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำนครชัยศรีและตรงปากคลองนกระทุง ใกล้วัดบางภาษี จากการสำรวจไม่พบตลาดแห่งนี้ จึงทำการสอบถามคนในพื้นที่ พบว่า ช่วงปี 2480-2490 ตลาดมีสภาพเป็นห้องแถวไม้เก่าๆ มีทั้งโรงจั่ว โรงบ่อน สร้างขึ้นในตำแหน่งที่เป็นแก่งย่นตามการคดเคี้ยวของแม่น้ำ ซึ่งเป็นพื้นที่ดินที่ดอนขึ้น 3-4 ไร่ ในเวลาต่อมาน้ำได้เริ่มกัดเซาะตลิ่งบริเวณริมแม่น้ำมากขึ้นเรื่อยๆ ทั้งจาก

ความแรงของกระแสน้ำและการแล่นของเรือโดยสาร ทำให้ตัวอาคารเริ่มไม่มีความมั่นคง ประกอบกับตลาดเริ่มซบเซาลงจนเริ่มร้างและผูกงไปตามเวลา ผู้คนในตลาดต่างแยกย้ายออกไปอยู่ที่อื่น เจ้าของตลาดจึงรื้ออาคารออก แล้วถมดินสร้างอาคารถาวรขึ้นใหม่เป็นโรงปุ๋ย ทำให้บริเวณตลาดบางนกระทุงไม่ปรากฏร่องรอยในปัจจุบัน ตำแหน่งดังกล่าวสามารถมองเห็นได้จากริมน้ำวัดบางภาษี บริเวณนี้ไม่มีตลาด ผู้คนในพื้นที่ปัจจุบันไปจับจ่ายที่ตลาดนัด ตลาดลำพญา ฯลฯ ตลาดบางนกระทุงจึงไม่เหลือร่องรอยปรากฏอยู่ทำให้น้อยคนที่จะรู้จักชื่อนี้ นอกจากคนเก่าแก่ในพื้นที่ (ศุภชัย กุลกิตติโกวิท, อดีตคนขับเรือขนส่งสินค้าและโดยสารสุพรรณบุรี-จี่วรายและอาศัยอยู่บริเวณวัดบางภาษี, สัมภาษณ์, กรกฎาคม 2556)

ลักษณะและองค์ประกอบทางกายภาพของตลาด
สัญลักษณ์ ตำแหน่งที่เคยมีตลาด วัดบางภาษี

ภาพที่ 10 ลักษณะทางกายภาพของตลาดบางนกระทุงปัจจุบัน

9) ตลาดใหม่บางปลา (ตลาดบางปลา)

ตลาดใหม่บางปลา อยู่ในเขตอำเภอบางเลน ตำแหน่งที่ปรากฏในแผนที่โบราณ อยู่ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำนครชัยศรี เขียนว่า ตลาดใหม่บางปลา ตัวตลาดตั้งขนานกับแม่น้ำนครชัยศรีและเป็นตำแหน่งที่คลองบางปลา (คลองท่าสาร) แยกมาจากแม่น้ำ มีศาลเจ้าอยู่ท้ายตลาด ตรงทางแยกของแม่น้ำ ไกลๆ มีวัดบางปลา และโรงสีร้างที่มีสภาพทรุดโทรมมาก จากการเก็บข้อมูลภาคสนามพบว่า ปัจจุบันใช้ชื่อ ตลาดบางปลา สันนิษฐานว่า อาจเป็นเพราะตัวอาคารเพิ่งสร้างขึ้นในช่วงพ.ศ.2505 ซึ่งเป็นตลาดที่นับว่ายังใหม่กว่าตลาดชุมชนริมน้ำอื่นๆ แต่ต้องการเรียกสั้นๆ จึงว่าเรียกตลาดบางปลา การเข้าสู่ตัวตลาดสามารถเข้าถึงได้ด้วยรถยนต์ ตัวอาคารที่มีอยู่ในปัจจุบันมีอายุประมาณ 50-60 ปี โดยรวมจึงยังคงสภาพดี มีเพียงบางส่วนที่ถูกปรับให้ใช้วัสดุที่คงทนกว่าเดิม อาคารเป็นเรือนแถวไม้ 2 ชั้น จำนวน 2 อาคารหันหน้าเข้าหากัน ตรงกลางมีทางเดิน (ถนน) กว้างประมาณ 5-6 เมตร ไม่มีหลังคาคลุม มีตัวเรือนแถว 1 หลังถูกไฟไหม้เมื่อปี 2553 จึงสร้างขึ้นใหม่เป็นเรือนเดี่ยว เรือนแถวในตลาดทั้งหมดเลิกค้าขายมาตั้งแต่ช่วงปี 2530 จึงใช้อยู่อาศัยอย่างเดียว บรรยากาศค่อนข้างเงียบสงบ ผู้คนเดินทางไปซื้อสินค้าอุปโภคบริโภคจากตลาดนัดใกล้บ้านและตัวจังหวัดนครปฐม ผู้ที่อาศัยอยู่ในตลาดส่วนใหญ่เป็นคนไทยเชื้อสายจีน รุ่นที่อาศัยอยู่ปัจจุบันยังเป็นรุ่นที่ 1-2 คือ รุ่นพ่อแม่และรุ่นลูก ทั้งที่ดินและตัวบ้านเป็นทรัพย์สินส่วนบุคคลที่เจ้าของอาศัยอยู่เอง จึงรู้จักกันดีเกือบทุกบ้าน ตลาดแห่งนี้เคยเปิดเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เมื่อช่วงปี 2553-2555 ที่ผ่านมา แต่ด้วยปัจจัยทางเศรษฐกิจและการเดินทางที่ไม่เอื้ออำนวย จึงไม่สามารถฟื้นฟูให้สำเร็จได้ (สนใจ ไม่ทราบนามสกุล, อดีตช่างเสริมสวยในตลาด, สัมภาษณ์, กรกฎาคม 2556)

ลักษณะและองค์ประกอบทางกายภาพของตลาด
สัญลักษณ์ — ขอบเขตตลาด ตำแหน่งท่าเรือ โรงเจ/ศาลเจ้า วัดบางปลา

ภาพที่ 11 ลักษณะพื้นที่และองค์ประกอบทางกายภาพของตลาดบางปลาปัจจุบัน

(บน) สภาพด้านหน้าตลาด

(บน) ทางเดินเข้าสู่ตลาด

(บน) ลักษณะตัวอาคาร

(ล่าง) ศาลเจ้า

(ล่าง) วัดบางปลา มองจากตลาด

(ล่าง) จุดแยกแม่น้ำท่าจีน-คลองบางปลา

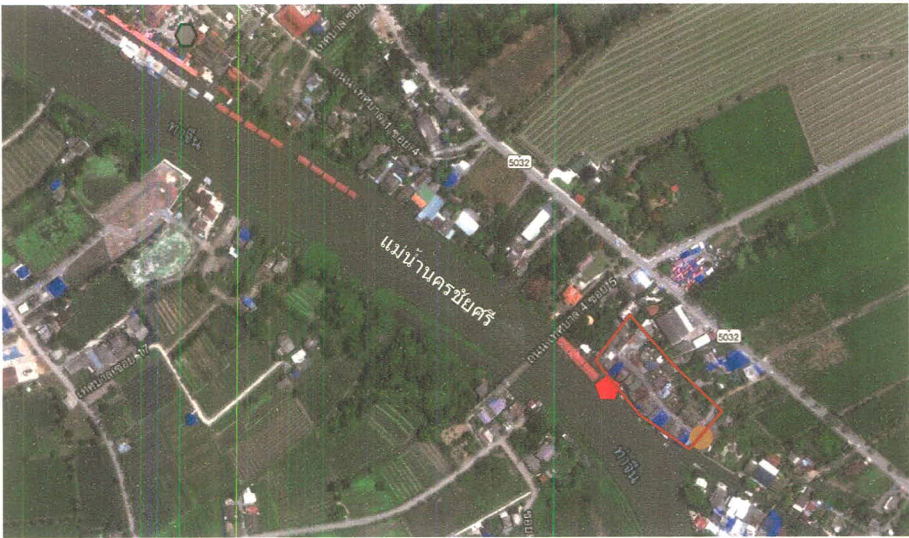
ภาพที่ 11 ลักษณะพื้นที่และองค์ประกอบทางกายภาพของตลาดบางปลาปัจจุบัน (ต่อ)

10) ตลาดลำพระยา (ตลาดลำพญา)

ตลาดลำพระยาอยู่ในเขตอำเภอบางเลน ตำแหน่งที่ปรากฏในแผนที่โบราณ อยู่ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำนครชัยศรีและเขียนว่าตลาดลำพระยา ข้อมูลจากเอกสารและจากการเก็บข้อมูลภาคสนามพบว่าชื่อตลาดก็พระยา ปัจจุบันใช้ชื่อ ตลาดลำพญา ตัวตลาดขนานกับแม่น้ำและอยู่ติดปากคลองนราภิรมย์ซึ่งแยกจากแม่น้ำนครชัยศรี ตรงปากคลองมีศาลเจ้าแม่ทับทิม รวมทั้งมีท่าเรือ (โป๊ะ) เป็นระยะๆ ประมาณ 3-4 ท่า บางท่าเคยเป็นจุดที่ใช้ขึ้นลงสินค้าในอดีต บริเวณใกล้เคียงมีวัดลำพญาซึ่งในปัจจุบันได้รับการส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในรูปแบบของตลาดน้ำ จากตัวตลาดและวัดสามารถเดินเชื่อมถึงกันได้ การเข้าสู่ตัวตลาดเข้าถึงได้ด้วยการเดินเท้าหรือยานพาหนะขนาดเล็ก โดยผู้คนจะจอดรถไว้ที่ริมถนน (ทางหลวงหมายเลข 5032) ซึ่งเป็นสถานีตำรวจ ตัวอาคารในตลาดเป็นห้องแถวไม้ 2 ชั้น จำนวน 2 อาคารหันหน้าเข้าหากัน ตรงกลางเป็นทางเดินมีหลังคาคลุมตลอดแนวกว้างประมาณ 3-4 เมตร เรือนแถวส่วนใหญ่มีการปรับปรุงเพื่ออยู่อาศัยเป็นหลัก โดยเป็นการปรับเปลี่ยนและใช้วัสดุสมัยใหม่ ยกพื้นสูงเพื่อให้พ้นระดับน้ำท่วม ทางเดินส่วนที่เป็นหลังคาคลุมก็ได้เปลี่ยนเป็นวัสดุสมัยใหม่ทั้งหมด

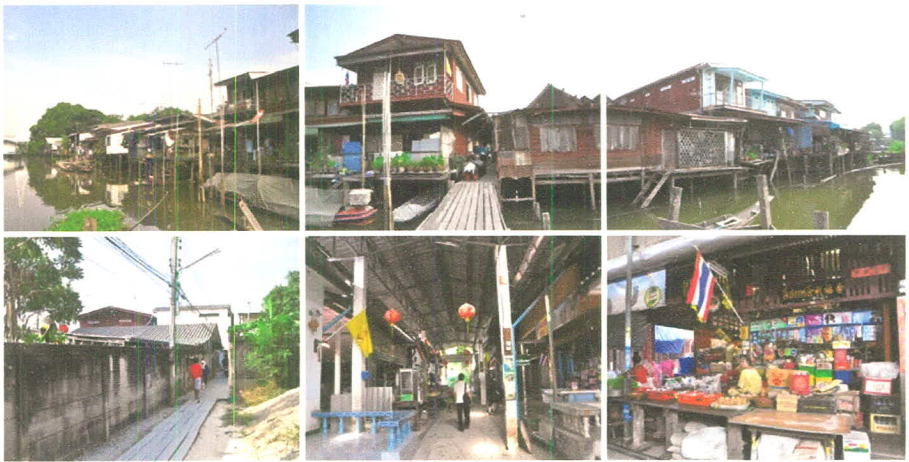
อาคารบางส่วนยังคงสภาพเดิมทั้งที่ปิดไว้และเปิดค้าขาย บางร้านยังคงกลิ่นอายรูปแบบและให้บริการแบบดั้งเดิม สินค้าที่จำหน่ายมีสิ่งของเครื่องใช้ อาหารสด อาหารแห้ง เสื้อผ้า เครื่องมือทำการเกษตร ตัดผมบุรุษ เสริมสวยสตรี ตัดเย็บผ้า ฯลฯ โดยเปิดขายทุกวันเข้าถึงเย็น สินค้าและวัตถุดิบส่วนใหญ่สั่งมาจากนครปฐม บางส่วนจะมาจากกรุงเทพฯ โดยมีคนมาส่งที่ตลาด และบางส่วนอาจเดินทางไปซื้อเอง ลูกค้าส่วนใหญ่เป็นกลุ่มคนในชุมชนและพื้นที่ใกล้เคียง ช่วงวันหยุดที่มีตลาดน้ำ จึงมีร้านเปิดมากขึ้นบางบ้านทำอาหารคาวหวาน ขนม เครื่องดื่มมาวางขายหน้าร้าน และ

บางบ้านเปิดให้เข้าชมในลักษณะกึ่งพิพิธภัณฑ์ รวมทั้งมีที่พักค้างคืนในแบบโฮมสเตย์ โดยปรับปรุงบ้านโบราณที่มีอายุกว่าร้อยปี พื้นที่ว่างด้านหน้าของกลุ่มเรือนแถวได้รับการดูแลให้สะอาดและค่อนข้างเป็นระเบียบ ผู้อยู่อาศัยที่พบมีทั้งผู้สูงอายุ วัยกลางคน และเด็ก จากการสัมภาษณ์พบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีเชื้อสายจีน โดยรุ่นแรกเป็นรุ่นแรกที่อพยพมาจากเมืองจีนเข้ามาตั้งรกราก ส่วนรุ่นที่อาศัยในปัจจุบันเป็นรุ่นที่ 4 คือรุ่นหลาน แต่รุ่นลูกซึ่งเป็นรุ่น 3 จะอาศัยอยู่มากที่สุดซึ่งมีอายุราว 50-70 ปี ชาวบ้านจะรู้จักกันดีเกือบทุกบ้าน ทั้งที่ดินและตัวบ้านเป็นทรัพย์สินส่วนบุคคลเกือบทั้งหมด (สุทัศน์ พงประเสริฐกุล, ผู้อยู่อาศัยในตลาดและเจ้าของบ้านถ้ำพริก, สัมภาษณ์, กรกฎาคม 2556)

ลักษณะและองค์ประกอบทางกายภาพของตลาด

สัญลักษณ์ ——— ขอบเขตตลาด ตำแหน่งท่าเรือ โรงเจ/ศาลเจ้า วัดลำพญา

(บน) สภาพด้านหน้าตลาด

(บน) ทางเดินออกสู่ท่าเรือ

(บน) ลักษณะตัวอาคาร

(ล่าง) ทางเดินเข้าตลาดจากถนน

(ล่าง) ทางเดินในตลาด

(ล่าง) รูปแบบร้านค้าและกิจกรรมการค้า

ภาพที่ 12 ลักษณะพื้นที่และองค์ประกอบทางกายภาพของตลาดลำพญาปัจจุบัน

11) ตลาดห้วยพลู

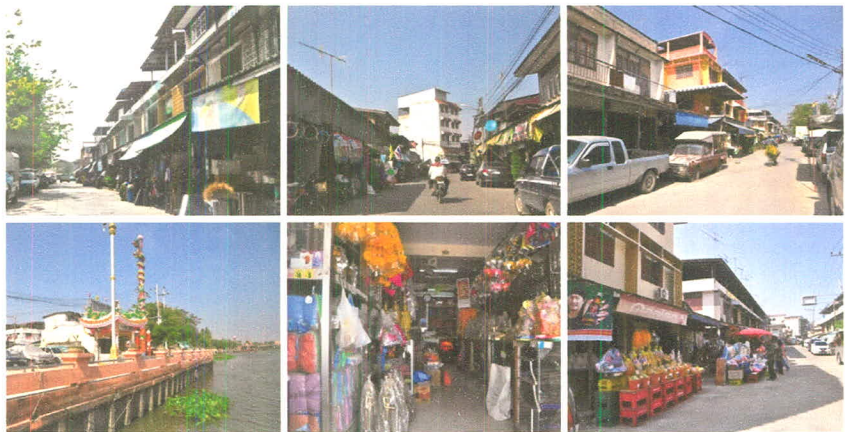
ตลาดห้วยพลูอยู่ในเขตอำเภอนครชัยศรี ตำแหน่งที่ปรากฏในแผนที่โบราณ อยู่ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำนครชัยศรี ใกล้วัดห้วยพลู จากการเก็บข้อมูลภาคสนามพบว่า ตลาดห้วยพลูในปัจจุบันไม่เหลือสภาพความเป็นเรือนแถวไม้ ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของความเป็นตลาดชุมชนริมน้ำที่ทำการศึกษานี้ เนื่องจากตัวอาคารถูกไฟไหม้ทั้งหมดเมื่อปี พ.ศ.2493 อาคารที่มีอยู่ในปัจจุบันเป็นอาคารที่คอนกรีตเสริมเหล็ก ในลักษณะตึกแถว 1-2 ชั้นที่สร้างขึ้นใหม่ ปัจจุบันมีอายุราว 50 ปี ซึ่งนับว่ามีความเก่าแก่ใกล้เคียงกับอาคารในตลาดริมน้ำบางแห่ง (เช่น ตลาดบางปลา) อาคารเหล่านี้เคยมีบทบาททางการค้าที่สำคัญมาก่อนอาคารว่างตัวตามแนวแม่น้ำนครชัยศรีและถนน โดยอยู่ภายในบล็อกถนน เนื่องจากก่อนเกิดไฟไหม้ไม่นานถนนได้เข้าสู่พื้นที่ตลาดแล้วในช่วงเวลานั้น ในบริเวณตลาดมีวัดห้วยพลู ศาลเจ้าแม่ทับทิมและโรงเจ รวมทั้งมีท่าเรืออยู่บริเวณศาลเจ้า ซึ่งอดีตมีเรือสินค้ามาเทียบท่า ตัวอาคารทั้งหมดมีถนนเข้าถึงหน้าร้าน ตลาดขยายตัวเป็นห้องแถวตึกแถวเพิ่มขึ้น ในโซนอาคารเก่ายังคงมีการค้าอยู่ไม่กี่ร้านซึ่งดูขบเซากว่าที่ขยายตัวออกไป แต่ยังใช้อยู่อาศัยเกือบทุกหลัง

ในตลาดจำหน่ายสินค้าอุปโภคบริโภค เช่น ของใช้ในครัวเรือน อาหาร หนังสือพิมพ์ เสื้อผ้า เครื่องสังฆภัณฑ์ ฯลฯ และมี “ตลาดสดเช้า” ที่บรรดาพ่อค้าแม่ค้านำสินค้าต่างๆ โดยเฉพาะผักผลไม้สดจากสวน มาวางขายริมถนนหน้าตึกแถวตลอดแนวตั้งแต่เช้ามีผู้คนถึงช่วงสายๆ กลายเป็นแหล่งซื้อขายสินค้าพื้นบ้านในท้องถิ่นแห่งหนึ่งของย่านนี้ ทำให้มีผู้คนจากที่ต่างๆ เข้ามาจับจ่ายอย่างคึกคักหนาแน่นในช่วงเช้าของทุกวัน แต่หลังจากนั้น การค้าขายจะเป็นไปอย่างปกติ เฉพาะบริเวณที่เข้าถึงง่าย ซึ่งมีสินค้าครบถ้วนและหลากหลายกว่า โดยอยู่ในบริเวณย่านพาณิชย์กรรมที่เกิดขึ้นภายหลัง ส่วนร้านที่อยู่ด้านในโดยเฉพาะโซนตลาดเก่าจะค่อนข้างเงียบเหงากว่า ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มลูกค้าประจำที่ซื้อสินค้าจากร้านเหล่านี้ แม้พื้นที่ทั้งหมดจะถนนลาดยางเข้าถึงทั้งพื้นที่ก็ตาม ทั้งนี้เป็นผลมาจากผู้คนไม่นิยมเข้าสู่พื้นที่ด้านในซึ่งไกลเกินไป รวมทั้งไม่มีสินค้าที่น่าสนใจดึงดูด ยกเว้นลูกค้าประจำจากในพื้นที่ที่เป็นชาวสวนชาวท้องนาโดยรอบตลาด ร้านขายเครื่องสังฆภัณฑ์และเครื่องบูชาพระ ให้ข้อมูลว่าขายอยู่ในตลาดมานาน 30 ปี ก่อนหน้านี้ขายยาจีนและยาไทยโบราณ ปัจจุบันสินค้าส่วนใหญ่สั่งมาจากกรุงเทพฯ โดยเฉพาะแถวจักรวรรดิ โดยมีคนมาส่งที่ร้าน สินค้าขายยากขึ้นในปัจจุบัน ผู้คนนิยมซื้อของจากห้างสรรพสินค้ามากขึ้น ตัวสินค้าที่ร้านจึงต้องแตกต่างจากในห้างถึงจะขายได้ เช่น ผัสดู เป็นต้น รวมทั้งไปถึงตลาดนัดซึ่งมีเกือบทุกวันก็ส่งผลกระทบต่อกลุ่มแม่ค้าขายอาหารสดจำพวกผักผลไม้เช่นกัน ส่วนคนที่อาศัยอยู่ในรุ่นบุกเบิก มีทั้งคนไทยและคนจีน ส่วนตัวเจ้าของร้านเป็นลูกผสม ที่ดินและตัวอาคารในตลาดเป็นทรัพย์สินส่วนบุคคลที่เจ้าของอาศัยอยู่เองหรือให้เช่า (บรรจง ลีศิริอนันท์, พ่อค้าในตลาด อดีตเป็นคนขับเรือขนส่งสินค้า ,สัมภาษณ์, กรกฎาคม 2556)

ลักษณะและองค์ประกอบทางกายภาพของตลาด

สัญลักษณ์ ——— ขอบเขตตลาด ตำแหน่งทำน้ำ โรงเจ/ศาลเจ้า วัดห้วยพลู

(บน) ริมน้ำหน้าร้านภายในตลาด (บน) ภายในตลาด (บน) ลักษณะตัวอาคาร

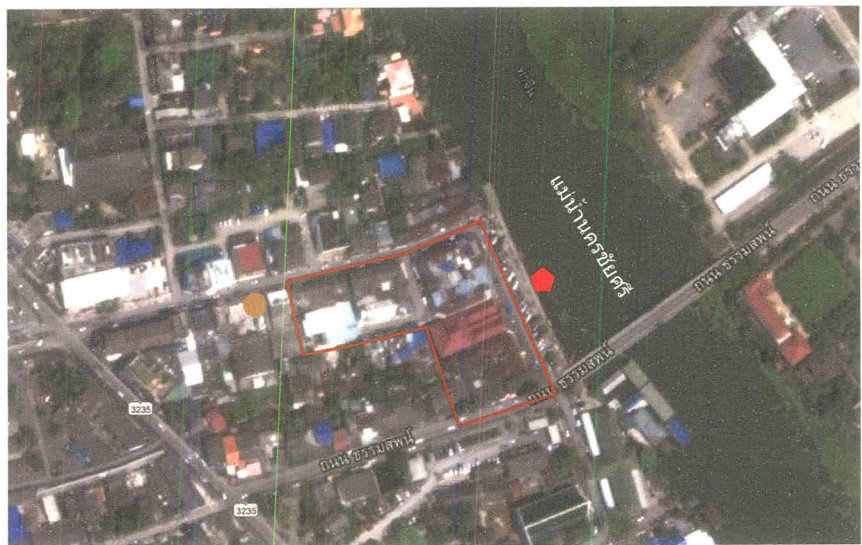
(ล่าง) ศาลเจ้าและทำน้ำ (ล่าง) รูปแบบกิจกรรมการค้า (ล่าง) รูปแบบร้านค้าและกิจกรรมการค้า

ภาพที่ 13 ลักษณะพื้นที่และองค์ประกอบทางกายภาพของตลาดห้วยพลูปัจจุบัน

12) ตลาดท่านา

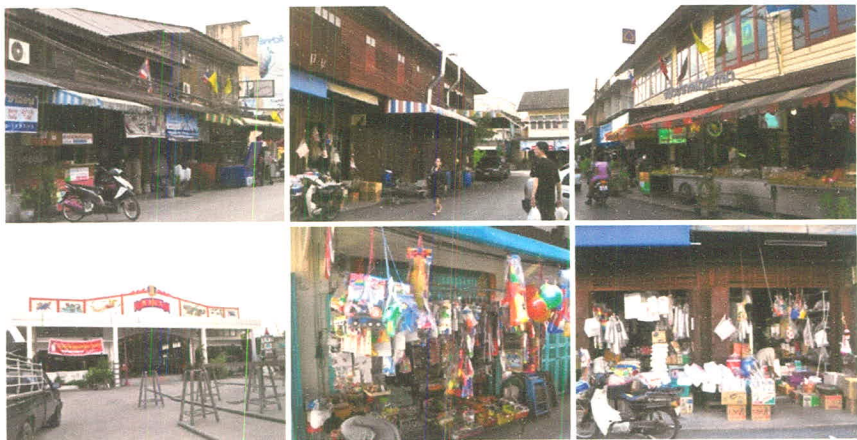
ตลาดท่านาอยู่ในเขตอำเภอนครชัยศรี ตำแหน่งที่ปรากฏในแผนที่โบราณอยู่ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำนครชัยศรี ใกล้คลองเจตีย์บูชา (ในแผนที่โบราณใช้ชื่อคลองนครปฐม) ตัวตลาดขนานกับแม่น้ำนครชัยศรี ใกล้ๆ มีศาลเจ้าแม่เบิกไพร ถนนตัดผ่านหน้าตลาดเลียบตามแนวแม่น้ำ ไม่พบท่าเรือแต่บริเวณริมน้ำหน้าตลาดสามารถใช้ขึ้นลงเรือได้ โดยผู้คนจะจอดรถไว้ที่ริมถนนและหน้าร้าน อาคารเรือนแถวมีลักษณะเกาะกลุ่มกันเป็นสี่เหลี่ยมหันด้านหน้าออกสู่ถนนทุกด้าน ตรงกลางของสี่เหลี่ยมเป็นหลังร้านเปิดโล่ง ตัวอาคารเป็นห้องแถวไม้ 2 ชั้น มีหลายอาคารต่อเนื่องกันเป็นกลุ่มก้อนสี่เหลี่ยมประมาณ 3-4 กลุ่ม ไม่มีหลังคาคลุมระหว่างอาคารที่หันหน้าเข้าหากัน แต่เป็นถนนกว้างประมาณ 6-8 เมตร ระหว่างกลุ่มเรือนแถว มีอาคารหลงคาสูงชั้นเดียวกว้างประมาณ 20 เมตร

สำหรับเป็นตลาดสดซึ่งถูกรื้อและสร้างขึ้นใหม่คล้ายของเดิม เช่นเดียวกับตัวเรือนแถวที่ส่วนใหญ่มีการปรับปรุงเพื่ออยู่อาศัยและค้า โดยเป็นการปรับเปลี่ยนและใช้วัสดุสมัยใหม่ ทาสีให้ดูสวยงามและคงทน แต่ในภาพรวมยังคงรักษาเอกลักษณ์ของความเป็นเรือนแถวไว้

ลักษณะและองค์ประกอบทางกายภาพของตลาด

สัญลักษณ์ — ขอบเขตตลาด ▣ ตำแหน่งท่าเรือ ● โรงเรียน/ศาลเจ้า

(บน) สภาพด้านหน้าตลาด
(ล่าง) ศาลเจ้า

(บน) สภาพด้านหน้าตลาด
(ล่าง) รูปแบบร้านค้า

(บน) ลักษณะตัวอาคาร
(ล่าง) รูปแบบร้านค้าและกิจกรรมการค้า

ภาพที่ 14 ลักษณะพื้นที่และองค์ประกอบทางกายภาพของตลาดท่านาปัจจุบัน

รูปแบบการค้าขายมีทั้งที่ยังคงเป็นสินค้าสำหรับใช้สอยในชีวิตประจำวัน จำพวกอุปโภคบริโภคและสินค้าเพื่อจำหน่ายแก่นักท่องเที่ยวผสมผสานกัน โดยสินค้าจะถูกปรุงแต่งและคัดสรรมากกว่าตลาดท้องถิ่นอื่นๆ เพื่อความสวยงาม ความประทับใจของผู้ซื้อ แต่รับรู้ถึงกลิ่นอาย

ของอดีต เช่น ผักผลไม้จากสวน อาคารควหาวนสูตรโบราณ ของเก่าของสะสม ของที่ระลึกจากตลาดท่านา ร้านหนังสือ ร้านทอง ร้านของเล่น สิ่งพิมพ์ รวมถึงร้านเสื้อผ้าวัยรุ่น เบเกอร์รี่ กาแฟสด ร้านอาหาร เป็นต้น โดยเปิดขายทุกวันตั้งแต่เช้าถึงเย็น แต่ในช่วงเย็นจะเริ่มมีรถเข็นขายอาหารมาสมทบเพิ่มเติมตลาดจึงมีความคึกคักตลอดทั้งวัน ส่วนร้านที่เปิดมาตั้งแต่เช้าก็จะเริ่มทยอยปิด สินค้าและวัตถุดิบส่วนใหญ่มาจากกรุงเทพฯ และพื้นที่แถบนครปฐม โดยมีคนมาส่งที่ตลาดและบางส่วนอาจเดินทางไปซื้อเอง ลูกค้าส่วนใหญ่เป็นกลุ่มคนในชุมชน พื้นที่ใกล้เคียงตลอดจนนักท่องเที่ยวจากกรุงเทพฯ โดยเฉพาะช่วงวันหยุดและเสาร์อาทิตย์จะคึกมากกว่าปกติ พื้นที่ตลาดและหน้าร้านได้รับการดูแลให้สะอาดและเป็นระเบียบพอสมควร ผู้อยู่อาศัยที่พบมีทั้งผู้สูงอายุ วัยกลางคน วัยรุ่นและเด็ก จากการสัมภาษณ์พบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีเชื้อสายจีน โดยรุ่นแรกเป็นรุ่นแรกที่อพยพมาจากเมืองจีนเข้ามาตั้งรกราก ปัจจุบันเป็นรุ่นที่ 4 คือรุ่นหลาน ถ้าเป็นคนเก่าแก่ในพื้นที่จะรู้จักกันดีเกือบทุกบ้าน (ยุพิน ไม่ทราบนามสกุล, ผู้อยู่อาศัยและค้าขายในตลาดท่านา, สัมภาษณ์, มกราคม 2556)

13) ตลาดจี่วราย

ตลาดจี่วรายอยู่ในเขตอำเภอนครชัยศรี ในแผนที่โบราณไม่ปรากฏตำแหน่งของตลาดแต่มีที่ตั้งของหมู่บ้าน สถานีรถไฟและวัดจี่วราย อยู่ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำนครชัยศรี ซึ่งคดเคี้ยวจนเหมือนอยู่ด้านใต้ของแม่น้ำ ตลาดจี่วรายเป็นตลาดริมน้ำที่เกิดขึ้นภายหลังการจัดทำแผนที่โบราณไม่นาน เพราะมีความเก่าร่วมร้อยปี โดยตำแหน่งที่ตั้งปัจจุบันอยู่บริเวณสถานีรถไฟจี่วราย ตลาดสามารถเข้าได้ด้วยรถยนต์เป็นถนนลาดยาง ในอดีตเป็นตำแหน่งที่เรือสินค้าและผู้คนที่อาศัยอยู่ในแถบลุ่มน้ำนครชัยศรีรวมทั้งจากแถบสุพรรณบุรีจะโดยสารเรือมาขึ้นรถไฟเพื่อเข้าสู่กรุงเทพฯ ทำให้เกิดเป็นตลาดที่มีอาคารถาวรเป็นเรือนแถวไม้ชั้น ตัวตลาดตั้งฉากกับแม่น้ำนครชัยศรี ใกล้เคียงมีศาลเจ้าตัวอาคารเป็นเรือนแถวไม้ 2 ชั้น จำนวน 2 อาคารหันหน้าเข้าหากัน ตรงกลางมีทางเดิน (ถนน) กว้างประมาณ 5-6 เมตร ไม่มีหลังคาคลุม ตัวเรือนแถวส่วนใหญ่มีสภาพดี ค่อนข้างสมบูรณ์ มีเพียงบางส่วนที่ถูกปรับให้ใช้วัสดุที่คงทนขึ้น

เรือนแถวในตลาดเกือบทั้งหมดเลิกค้าขายมาตั้งแต่ช่วงปี 2530 จึงใช้อยู่อาศัยอย่างเดียว บางร้านที่ยังเปิดขายสินค้าส่วนใหญ่ใช้อุปโภคบริโภคในชีวิตประจำวัน เช่น ของชำ ผักสด บางร้านทำขนมแล้วมาวางขายหน้าบ้าน บรรยากาศค่อนข้างเงียบสงบ ผู้คนเดินทางไปซื้อสินค้าอุปโภคบริโภคจากตลาดนัดใกล้บ้านและตลาดสดที่อำเภอนครชัยศรี รวมทั้งซื้อจากรถเร่ขายกับข้าวที่มาขายหน้าตลาด ผู้ที่อาศัยอยู่ในตลาดส่วนใหญ่เป็นคนไทยเชื้อสายจีน รุ่นที่อาศัยอยู่ปัจจุบันยังเป็นรุ่นที่ 3 คือ รุ่นลูก ทั้งที่ดินและตัวบ้านเป็นทรัพย์สินส่วนบุคคลที่เจ้าของอาศัยอยู่เอง จึงรู้จักกันดีเกือบทุกบ้าน (เจ๊แมว นามสมมุติ, แม่ค้าในตลาดจี่วราย, สัมภาษณ์, กรกฎาคม 2556)

ลักษณะและองค์ประกอบทางกายภาพของตลาด

สัญลักษณ์ ขอบเขตตลาด ตำแหน่งท่าเรือ โรงเจ/ศาลเจ้า

(บน) ลักษณะการค้าขาย

(บน) รูปลักษณ์อาคาร

(บน) ทางเดินภายในอาคาร

(ล่าง) ลักษณะการค้าขาย

(ล่าง) ท่าเรือ

(ล่าง)ทางเข้าตลาดฝั่งตรงข้ามเป็นสถานีรถไฟ

ภาพที่ 15 ลักษณะพื้นที่และองค์ประกอบทางกายภาพของตลาดจี่วรายปัจจุบัน

14) ตลาดดอนหวาย

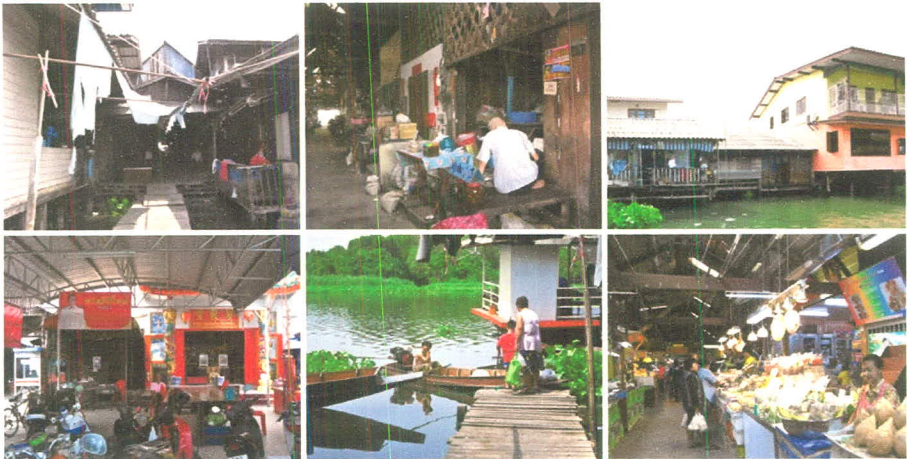
ตลาดดอนหวายอยู่ในเขตอำเภอสามพราน ในแผนที่โบราณไม่ปรากฏตำแหน่งของตลาดแต่มีที่ตั้งของวัดดอนหวายคงคาราม อยู่ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำนครชัยศรี ตลาดดอนหวายอาจเป็นตลาดริมน้ำที่เกิดขึ้นภายหลังการจัดทำแผนที่โบราณไม่นาน เพราะมีความเก่าร่วมร้อยปี โดยตำแหน่งที่ตั้งปัจจุบันอยู่บริเวณวัด สามารถเข้าได้ด้วยรถยนต์เป็นถนนลาดยาง ตัวตลาดมี 2 โชน โดยโชนแรกเป็นกลุ่มอาคารที่มีความเก่าแก่กว่า มีลักษณะการวางอาคารแบบตั้งฉากกับแม่น้ำนครชัย

ศรี โกลัฯ มีศาลเจ้า ตัวอาคารเป็นเรือนแถวไม้ 2 ชั้น จำนวน 2 อาคารหันหน้าเข้าหากัน ตรงกลางมีทางเดิน กว้างประมาณ 5-6 เมตร มีหลังคาคลุมสูง ตัวเรือนแถวส่วนใหญ่ค่อนข้างทรุดโทรมและบางส่วนถูกดัดแปลง ต่อเติมเพื่อการอยู่อาศัยและค้าขาย โดยเฉพาะการเปิดด้านหลังอาคารเพื่อหันหน้าหาอาคารพาณิชย์ที่สร้างใหม่ ส่วนอีกโซนจะมี 2 กลุ่มอาคารที่สร้างขึ้นทีหลัง วางตัวขนานกับแนวแม่น้ำนครชัยศรี เป็นอาคารเรือนแถวไม้ 2 ชั้น จำนวน 2 อาคารหันหน้าเข้าหากัน ตรงกลางมีทางเดิน หลังคาคลุมสูงคล้ายโซนแรกแต่เตี้ยกว่า และในปัจจุบันถูกปรับให้พ้นจากระดับน้ำท่วมจึงทำให้หลังคาเตี้ยมากขึ้น ตัวเรือนโซนหลังยังถูกปรับเปลี่ยนรูปแบบและความสูงจนแทบไม่เหลือความเป็นเรือนแถวไม้ โดยมีลักษณะคล้ายบ้านเดี่ยวที่สร้างต่อกัน เพราะแต่ละหลังมีการต่อเติมจนไม่ได้ใช้หลังคาร่วมกัน ดังเช่นรูปแบบในอดีต ช่วงรอยต่อระหว่างโซนแรกและโซนหลัง มีท่าเรือสาธารณะ

ลักษณะและองค์ประกอบทางกายภาพของตลาด

สัญลักษณ์ — ขอบเขตตลาด 📍 ตำแหน่งท่าเรือ ● โรงเจ/ศาลเจ้า

(บน) ทางลงท่าเรือ มองสู่ตลาด

(บน) สภาพภายในอาคาร

(บน) ลักษณะอาคารที่ต่อเติมในปัจจุบัน

(ล่าง) ศาลเจ้า

(ล่าง) ท่าเรือ

(ล่าง) ลักษณะกิจกรรมการค้าในตลาด

ภาพที่ 16 ลักษณะพื้นที่และองค์ประกอบทางกายภาพของตลาดดอนหวายปัจจุบัน

รูปแบบการค้าขายมีทั้งสินค้าสำหรับใช้สอยในชีวิตประจำวันจำพวกอุปโภคบริโภค ของที่ระลึก ของฝาก ซึ่งจัดทำขึ้นเพื่อจำหน่ายแก่นักท่องเที่ยว โดยสินค้าจะถูกปรุงแต่งและคัดสรรมากกว่าตลาดท้องถิ่นอื่นๆ เพื่อความสวยงาม ความประทับใจของผู้ซื้อ แต่รู้รับถึงกลิ่นอายของอดีต เช่น ผักผลไม้จากสวน อาครศาวหวานสูตรโบราณ ของเก่าของสะสม ของที่ระลึก ร้านหนังสือ ร้านของเล่น ร้านยาแผนปัจจุบัน รวมถึงร้านเสื้อผ้าวัยรุ่น เบเกอร์รี่ กาแฟสด ร้านอาหาร เป็นต้น โดยเปิดขายทุกวันตั้งแต่เช้าถึงเย็น สินค้าและวัตถุดิบส่วนใหญ่มาจากกรุงเทพฯ และพื้นที่แถบนครปฐม โดยมีคนมาส่งที่ตลาดและบางส่วนอาจเดินทางไปซื้อเอง ลูกค้าส่วนใหญ่เป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวจากหลายที่ โดยเฉพาะช่วงวันหยุดและเสาร์อาทิตย์จะคึกคักมากกว่าปกติ พื้นที่ตลาดค่อนข้างเสื่อมโทรม แต่บริเวณหน้าร้านได้รับการดูแลให้สะอาดและเป็นระเบียบพอสมควร กลุ่มผู้ค้าขายพบทั้งผู้สูงอายุ วัยกลางคน วัยรุ่นและเด็ก จากการสัมภาษณ์พบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีเชื้อสายจีน โดยรุ่นแรกเป็นรุ่นแรกที่อพยพมาจากเมืองจีนเข้ามาตั้งรกราก ปัจจุบันเป็นรุ่นที่ 4 คือรุ่นหลาน ถ้าเป็นคนเก่าแก่ในพื้นที่จะรู้จักกันดีเกือบทุกบ้าน แต่ปัจจุบันมีมากหน้าหลายตาขึ้นจึงรู้จักกันน้อยลง ทั้งที่ดินและตัวบ้าน มีทั้งที่เป็นทรัพย์สินส่วนบุคคลและเช่าอยู่ (แดง ไม่ทราบนามสกุล, ผู้อยู่อาศัยและค้าขายในตลาดดอนหวาย, สัมภาษณ์, กรกฎาคม 2556)

15) ตลาดสามพราน

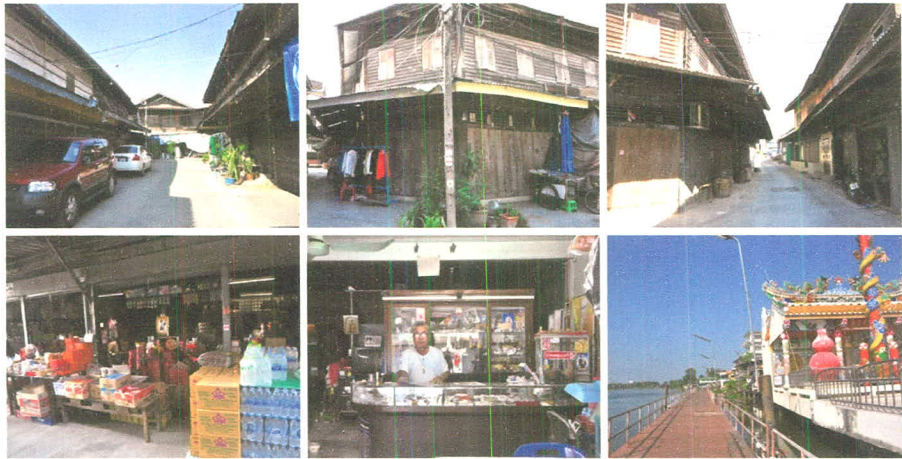
ตลาดสามพราน อยู่ในเขตอำเภอสามพราน ในแผนที่โบราณไม่ปรากฏตำแหน่งของตลาดแต่มีที่ตั้งของวัดใหม่ (ปัจจุบันชื่อวัดบางช้างเหนือ) และวัดบางช้าง (ปัจจุบันชื่อวัดบางช้างใต้) อยู่ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำนครชัยศรี ซึ่งคดเคี้ยวจนเหมือนอยู่ด้านเหนือของแม่น้ำ ตลาดสามพรานอาจเป็นตลาดริมน้ำที่เกิดขึ้นภายหลังการจัดทำแผนที่โบราณ เพราะมีความเก่าร่วมร้อยปี จากการสัมภาษณ์พบว่าสร้างเมื่อปี พ.ศ.2497 เดิมเป็นอาคารเรือนแถวชั้นเดียว หันหน้าเข้าหากัน ขนานกับแม่น้ำมีหลังคาคลุมตลอดแนว ภายหลังได้รื้อและสร้างใหม่เป็นอาคารเรือนแถวไม้ 2 ชั้น มีทางเดินตรงกลางกว้างประมาณ 8-10 เมตรไม่มีหลังคาคลุม วางตัวขนานกับแม่น้ำหันหน้าเข้าหากัน ด้านริมมีเรือนแถวสองชั้นวางตั้งฉากหัวท้ายตลาด อาคารนี้มีอายุราว 50-60 ปี ตัวเรือนแถวที่ยังคงสภาพเดิมก็มีความสมบูรณ์ขององค์ประกอบค่อนข้างมาก แต่บางส่วนค่อนข้างทรุดโทรม ถูกดัดแปลงต่อเติมเพื่อการอยู่อาศัยและค้าขาย

ในตลาดมีร้านค้าเก่าแก่อยู่มากี่ร้านที่เปิดขายทุกวันตั้งแต่เช้าถึงเย็น อาทิ เช่น ร้านตีทองและเข้ากรอบพระ ร้านขายอุปกรณ์เครื่องบวช ร้านขายอุปกรณ์การเกษตร ร้านตัดเย็บซ่อมแซมเสื้อผ้า ร้านเสริมสวย ร้านอะไหล่เครื่องจักร อุปกรณ์กีฬาและเครื่องเขียน และร้านของชำของใช้ในครัวเรือน มีลูกค้าประจำจากในพื้นที่ ชาวสวนชาวท่งนาโดยรอบตลาด ร้านตีทองและเข้ากรอบพระให้ข้อมูลว่า ขายอยู่ในตลาดมาตั้งแต่สร้างตลาดปี 2493 ปัจจุบันการค้าขายซบเซาลงมาก สินค้าขายยากขึ้นในปัจจุบัน ผู้คนนิยมซื้อทองสำเร็จเป็นเส้นมากกว่า แต่ที่ยังคงขายได้เพราะลูกค้า

บอกต่อๆ กันมาว่าที่ร้านราคาถูกกว่าร้านอื่นทั่วไป ซึ่งลูกค้าส่วนใหญ่มาจากพื้นที่สามพราน อ้อมใหญ่ เป็นต้น สินค้าส่วนใหญ่สั่งมาจากกรุงเทพฯ โดยเฉพาะแถวบ้านหม้อ โดยเป็นทองแท่งแล้วมาตีเป็นเส้น ส่วนกรอบพระเป็นกรอบสแตนเลสที่ไปซื้อเองจากท่าพระจันทร์ นอกจากนั้น ผู้คนในรุ่นบุกเบิกสร้างตลาดจะเป็นรุ่นกึ่งที่เดินทางมาจากเมืองจีน จวบจนปัจจุบันจะเป็นรุ่นที่ 4 คือรุ่นหลาน แต่รุ่นที่อาศัยอยู่มากที่สุดจะเป็นรุ่นพ่อแม่และรุ่นลูกที่มีอายุราว 50-90 ปี ส่วนรุ่นหลานจะออกไปอยู่ข้างนอกเพื่อเรียนหนังสือและทำงาน (ทลี แซ่ฮั้ง, อดีตช่างตีทองในตลาด ,สัมภาษณ์, กรกฎาคม 2556)

ลักษณะและองค์ประกอบทางกายภาพของตลาด
สัญลักษณ์ — ขอบเขตตลาด ตำแหน่งท่าเรือ/ทางเดินริมน้ำ โรงเจ/ศาลเจ้า

(บน) ทางเดินภายในตลาดระหว่างอาคาร (บน) สภาพภายนอกอาคาร (บน) ทางเดินภายในตลาดระหว่างอาคาร
(ล่าง) ลักษณะกิจกรรมการค้าในตลาด (ล่าง) ลักษณะกิจกรรมการค้า (ล่าง) ศาลเจ้าและทางเดินริมน้ำ

ภาพที่ 17 ลักษณะพื้นที่และองค์ประกอบทางกายภาพของตลาดสามพรานปัจจุบัน

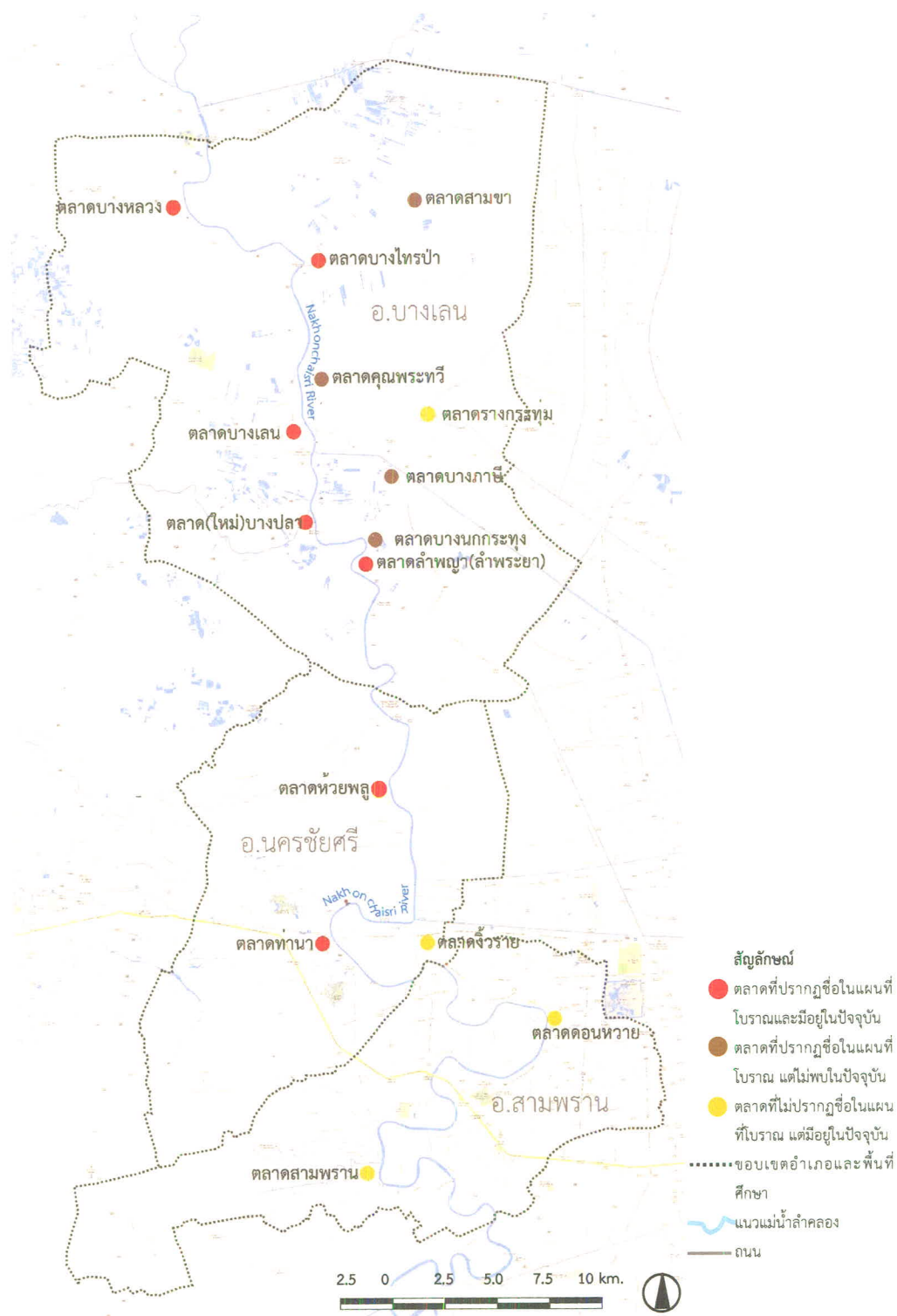
1.2.2 สรุปลักษณะทางกายภาพตลาดชุมชนริมน้ำจากการเก็บข้อมูลภาคสนาม

ตลาดชุมชนริมน้ำที่ปรากฏชื่อและตำแหน่งในแผนที่โบราณหลงเหลืออยู่ 7 แห่ง ได้แก่ ตลาดบางหลวง ตลาดบางไทรป่า (ปัจจุบันชื่อตลาดบางไทร) ตลาดบางเลน ตลาดใหม่บางปลา (ปัจจุบันชื่อตลาดบางปลา) ตลาดลำพระยา (ปัจจุบันชื่อตลาดลำพญา) ตลาดห้วยพลูและตลาดท่านา ส่วนตลาดสามขา ตลาดคุณพระทวี ตลาดบางภาษี และตลาดบางนกกระทุงไม่พบว่ามีตัวอาคารตลาดเหลืออยู่ (โดยมีรายละเอียดจากการเก็บข้อมูลภาคสนามในลำดับต่อไป) นอกจากนั้น ตลาดที่เกิดขึ้นเพิ่มเติมซึ่งปรากฏอยู่ในปัจจุบัน 4 แห่ง ได้แก่ ตลาดรางกระทุ่ม ตลาดจิ้งจอก ตลาดดอนหวาย และตลาดสามพราน ในปัจจุบันบริเวณลุ่มน้ำนครชัยศรีจึงพบตลาดหลงเหลืออยู่ทั้งสิ้น 11 แห่ง นำไปสู่ข้อสรุปในการพิจารณาลักษณะและองค์ประกอบทางกายภาพของตลาดชุมชนริมน้ำใน 5 ประการ ได้แก่ ลักษณะอาคาร ท่าเรือ/วัด/ศาลเจ้า ตำแหน่งที่ตั้งอยู่บริเวณริมน้ำหรือปากคลอง รูปแบบสินค้า และผู้คน ซึ่งสรุปดังตารางที่ 1 และภาพที่ 18

ตารางที่ 1 ลักษณะทางกายภาพของตลาดชุมชนริมน้ำบริเวณลุ่มน้ำนครชัยศรี

อำเภอ	ตลาดชุมชนริมน้ำที่ปรากฏ ในแผนที่โบราณ พ.ศ.2456	ตลาดชุมชนริมน้ำที่ปรากฏ ในปัจจุบัน พ.ศ.2556	ลักษณะและองค์ประกอบ ทางกายภาพปัจจุบัน
อ.บางเลน	ตลาดบางหลวง	ตลาดบางหลวง	มีองค์ประกอบครบทั้ง 5 ประการ
	ตลาดสามขา	ไม่พบ	ไม่พบ
	ตลาดบางไทรป่า	ตลาดบางไทร	มีองค์ประกอบครบทั้ง 5 ประการ
	ตลาดคุณพระทวี	ไม่พบ	ไม่พบ
	ตลาดบางเลน	ตลาดบางเลน	มีองค์ประกอบครบทั้ง 5 ประการ
	ตลาดบางภาษี	ไม่พบ	ไม่พบ
	ตลาดใหม่บางปลา	ตลาดบางปลา	ไม่มีการค้าขาย
	ตลาดบางนกกระทุง	ไม่พบ	ไม่พบ
	ตลาดลำพระยา	ตลาดลำพญา	มีองค์ประกอบครบทั้ง 5 ประการ
	ตลาดรางกระทุ่ม	ตลาดรางกระทุ่ม	มีองค์ประกอบครบทั้ง 5 ประการ
อ.นครชัยศรี	ตลาดท่านา	ตลาดท่านา	มีองค์ประกอบครบทั้ง 5 ประการ
	-	ตลาดห้วยพลู	มีองค์ประกอบไม่ครบ (ไม่มีเรือน แถวไม้) แต่อยู่ในตำแหน่งเดิม
	-	ตลาดจิ้งจอก	มีองค์ประกอบครบทั้ง 5 ประการ
อ.สามพราน	ตลาดสามพราน	ตลาดสามพราน	มีองค์ประกอบครบทั้ง 5 ประการ
	-	ตลาดดอนหวาย	มีองค์ประกอบครบทั้ง 5 ประการ

(การเก็บรวบรวมข้อมูลโดยผู้วิจัย, 2556)

ภาพที่ 18 ตำแหน่งที่ตั้งของตลัดชุมชนริมน้ำที่ปรากฏชื่อในแผนที่โบราณและที่พบในปัจจุบัน (การเก็บข้อมูลภาคสนามโดยผู้วิจัย, 2556)

1.3 การศึกษาวิเคราะห์ลักษณะโครงสร้างเชิงสัณฐานตลาดชุมชนริมน้ำอดีตและปัจจุบัน

การศึกษาวิเคราะห์ลักษณะโครงสร้างเชิงสัณฐานของตลาดชุมชนริมน้ำ เป็นการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของโครงข่ายพื้นที่ว่าง ซึ่งระบบพื้นที่ว่างในการศึกษานี้หมายถึงโครงข่ายเส้นทางการสัญจรทางบกและทางน้ำ เปรียบเทียบระหว่างระบบพื้นที่ว่างหรือระบบโครงข่ายการสัญจรในอดีตและปัจจุบัน กล่าวคือ ระบบการสัญจรในอดีตประกอบด้วยเส้นทางแม่น้ำ ลำคลอง ลำราง ทางเกวียน ทางกระปือ ทางรถไฟ เป็นต้น ซึ่งเป็นเส้นทางที่แสดงอยู่ในแผนที่โบราณ ปีพ.ศ. 2456⁷ ส่วนระบบการสัญจรในปัจจุบันจะประกอบด้วยเส้นทางถนน ซอย ทางรถไฟ ที่ว่างต่างๆ รวมถึงเส้นทางน้ำบางส่วนที่ยังมีการใช้งานอยู่จริง โดยใช้ข้อมูลจากแผนที่ระบบภูมิสารสนเทศ (GIS) ปี 2555 ร่วมกับการสำรวจพื้นที่ว่างที่มีการใช้งานอยู่จริง มาเขียนเป็นแบบจำลองเชิงสัณฐาน (spatial configuration model) หรือแผนที่เอกเซียล (axial map) แล้วจึงทำการวิเคราะห์ด้วยชุดโปรแกรม Space Syntax ครอบคลุมพื้นที่ 3 อำเภอได้แก่ สามพราน บางเลนและนครชัยศรี

การศึกษาวิเคราะห์จะทำใน 3 ระดับ คือ การวิเคราะห์ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ระดับรวม (global) การวิเคราะห์ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ระดับเฉพาะ (local) และการวิเคราะห์ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ระดับความเชื่อมต่อ (connectivity) ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

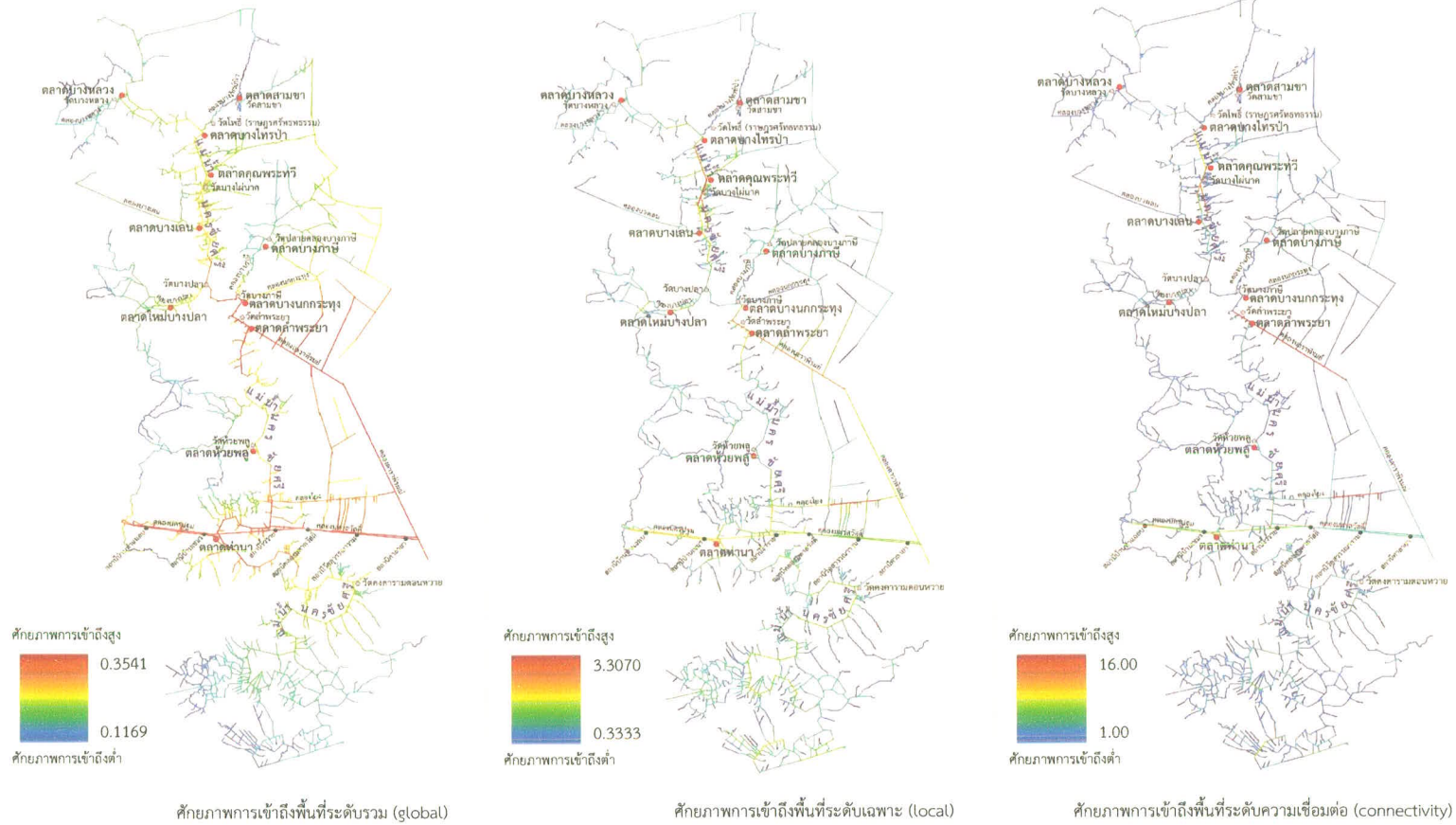
1) ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ระดับรวม (global) หมายถึง ศักยภาพในการมองเห็นและเข้าถึงพื้นที่ตลาดด้วยโครงข่ายการสัญจรในระดับกว้าง เช่น ระดับลุ่มน้ำ ระดับเมืองหรือระดับตำบล เป็นต้น ซึ่งเป็นการเดินทางในระยะไกล

2) ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ระดับเฉพาะ (local) หมายถึง ศักยภาพในการมองเห็นและเข้าถึงพื้นที่ตลาดด้วยโครงข่ายการสัญจรในระดับย่าน เช่น ระดับหมู่บ้าน ระดับชุมชน ระดับชุมชนตลาด เป็นต้น ซึ่งเป็นการเดินทางในระยะใกล้ๆ

3) ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ระดับความเชื่อมต่อ (connectivity)

⁷ การระบุชื่อแม่น้ำ ลำคลอง ตลาด ฯลฯ ในงานวิจัยส่วนที่กล่าวถึงหรืออ้างอิงข้อมูลในแผนที่โบราณจะระบุตามในแผนที่ฉบับนี้ทั้งหมด

1.3.1 การศึกษาลักษณะโครงสร้างเชิงสัณฐานของตลาดชุมชนริมน้ำในอดีต

ภาพที่ 19 แผนที่วิเคราะห์เชิงสัณฐานบริเวณกลุ่มน้ำนครชัยศรีและตำแหน่งตลาดชุมชนริมน้ำในอดีต

ลักษณะโครงสร้างเชิงสัญญาณของตลาดชุมชนริมน้ำในอดีต มีรายละเอียดดังนี้

1) ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ระดับรวม (global) ในอดีต

การเข้าถึงพื้นที่ระดับรวม (global) หรือระดับเมืองของกลุ่มน้ำนครชัยศรีมี ศักยภาพการเข้าถึงของสัญญาณศูนย์กลางสูงสุด ดังที่ปรากฏเส้นสีแดงเด่นชัดอยู่ที่ 4 บริเวณหลัก ได้แก่ (1)คลองนราภิรมย์-คลองดาราภิรมย์ (2)คลองเจดีย์บูชา-คลองมหาสวัสดิ์ (3)แม่น้ำนครชัยศรีช่วงตัดกับ คลองนราภิรมย์-คลองคลองเจดีย์บูชา-คลองมหาสวัสดิ์ (4)ปากคลองซอยที่แยกจากคลองเจดีย์บูชา-คลอง มหาสวัสดิ์-คลองนราภิรมย์-คลองดาราภิรมย์ พบว่ามีตลาดท่านา ตลาดลำพระยา ตลาดบางนกกระทุง และตลาดใหม่บางปลา

คลองนราภิรมย์ที่เชื่อมต่อกับช่วงกลางของแม่น้ำนครชัยศรีเป็นบริเวณที่มี ศักยภาพการเข้าถึงของสัญญาณศูนย์กลางสูงสุดหรือมีค่าการฝังตัวสูงสุดอยู่ที่ 0.3541 จึงทำให้พื้นที่ ใกล้เคียงมีศักยภาพค่อนข้างสูงถึงปานกลาง ในตำแหน่งที่เป็นสี่สั้ม-เหลียง โดยพบว่ามีตลาดบางไทรป่า ตลาดคุณพระทวี ตลาดบางเลน และตลาดห้วยพลู

ส่วนบริเวณที่มีศักยภาพการเข้าถึงค่อนข้างต่ำถึงต่ำสุดหรือมีค่าการฝังตัว ต่ำสุดอยู่ที่ 0.1169 ปรากฏสีเขียว-ฟ้า ส่วนใหญ่อยู่ช่วงท้ายแม่น้ำไม่พบว่ามีตลาดเกิดขึ้น จากแผนที่พบว่าเป็นพื้นที่ป่า สวนอ้อยและสวนหมาก นอกจากนั้นช่วงบนของแม่น้ำบริเวณปากคลองต่างๆ พบว่ามีตลาด บางหลวง ตลาดสามขาและตลาดบางภาษี

2) ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ระดับเฉพาะ (local) ในอดีต

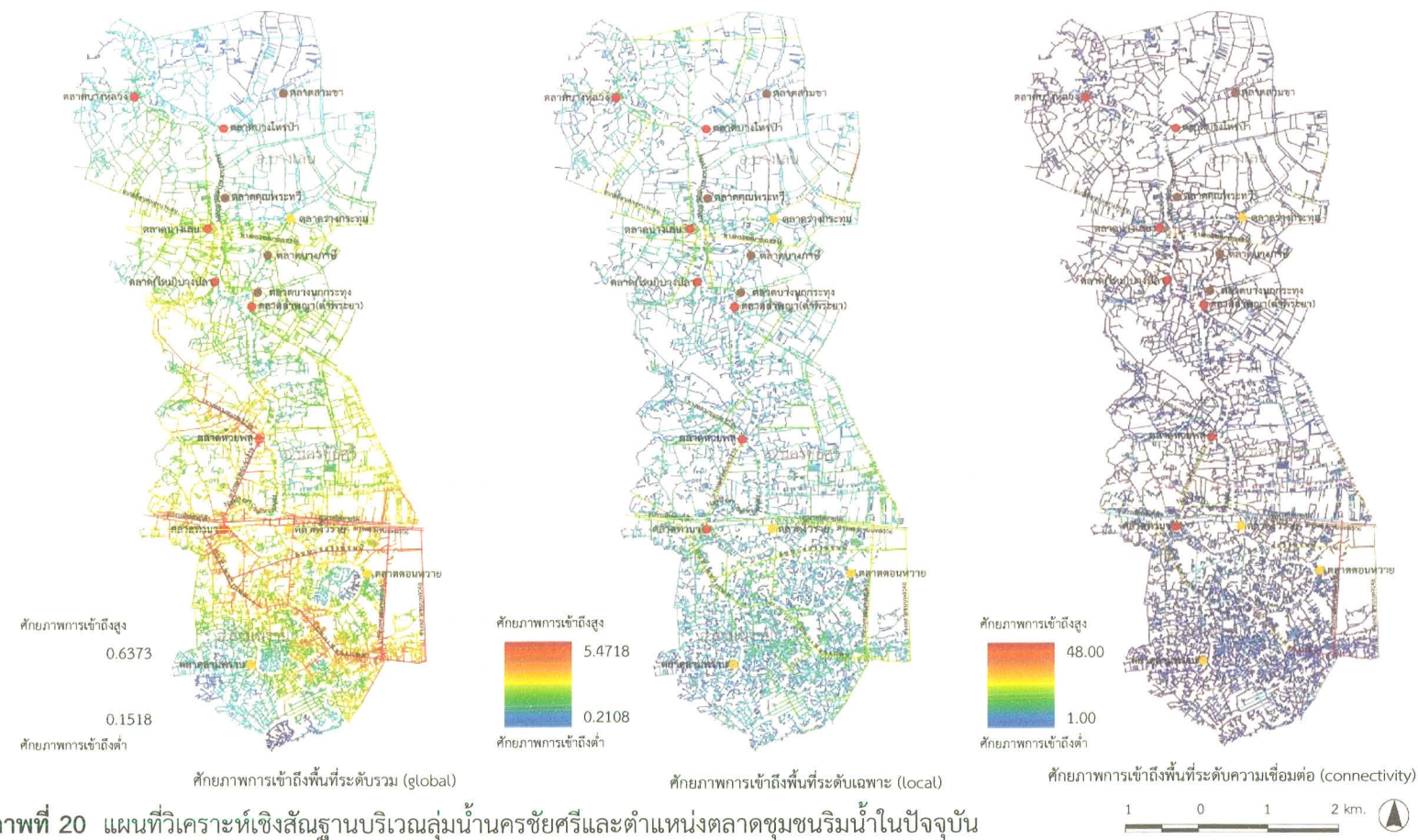
การเข้าถึงพื้นที่ระดับเฉพาะ (local) หรือระดับย่านของกลุ่มน้ำนครชัยศรีมี ศักยภาพการเข้าถึงสูงสุดหรือมีค่าการฝังตัวสูงสุดอยู่ที่ 3.3070 ใน 3 บริเวณ ได้แก่ (1)คลองโยง แต่ไม่ พบว่ามีตลาดเกิดขึ้น (2) แม่น้ำนครชัยศรีช่วงที่มีคลองบางไผ่นาคและคลองย่อยมาตัด (3)คลองนราภิรมย์ โดยพบว่ามีตลาดลำพระยา ตลาดคุณพระทวี และตลาดท่านา

ส่วนบริเวณที่เหลือนี้อาศัยศักยภาพในการเข้าถึงปานกลางถึงต่ำสุดหรือมีค่าการฝัง ตัวต่ำสุดอยู่ที่ 0.3333 ดังปรากฏกลุ่มเส้นโทนเย็นสีเขียว-น้ำเงินครอบคลุมพื้นที่ส่วนใหญ่ โดยมีตลาดบาง หลวง ตลาดบางไทรป่า ตลาดสามขา ตลาดบางเลน ตลาดใหม่บางปลา ตลาดบางภาษี ตลาดบาง นกกระทุง และตลาดห้วยพลู

3) ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ระดับความเชื่อมต่อ (connectivity) ในอดีต

เส้นทางที่มีระดับความเชื่อมต่อกับเส้นทางอื่นๆ สูงสุดของกลุ่มแม่น้ำท่าจีนอยู่ที่ คลองโยงและคลองนราภิรมย์ที่ 16.00 ซึ่งมีคลองซอย คลองถัดมาเชื่อมต่อมากกว่าเส้นอื่นๆ ในระบบ พบว่ามีตลาดลำพระยา ระดับรองลงมาคือแม่น้ำนครชัยศรีช่วงค่อนข้างบน พบว่ามีตลาดคุณพระทวี ส่วน บริเวณอื่นๆ ซึ่งเป็นพื้นที่ส่วนใหญ่มีศักยภาพความเชื่อมต่อค่อนข้างต่ำถึงต่ำสุดอยู่ที่ 1.00 ซึ่งเป็นเส้นทาง ที่ไม่ได้มีเส้นทางใดมาแยก

1.3.2 การวิเคราะห์ลักษณะโครงสร้างเชิงสัณฐานของตลาดชุมชนริมน้ำปัจจุบัน

ลักษณะโครงสร้างเชิงสัณฐานของตลาดชุมชนริมน้ำในปัจจุบัน มีรายละเอียดดังนี้

1) ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ระดับรวม (global) ปัจจุบัน

การเข้าถึงพื้นที่ระดับรวม (global) ของลุ่มน้ำนครชัยศรีมีศักยภาพของสัณฐานศูนย์กลางสูงอยู่บริเวณตอนกลางถึงตอนล่างของบริเวณลุ่มน้ำ ที่ถนนเพชรเกษม ถนนบรมราชชนนี ถนนพุทธมณฑลสาย5 ทางหลวงชนบท3235 ทางหลวงชนบท4048 ทางหลวงชนบท4006 รวมทั้งเส้นทางรถไฟสายใต้มีศักยภาพการเข้าถึงสูงสุดหรือมีค่าการฝังตัวสูงสุด อยู่ที่ 0.6373 ซึ่งทั้งหมดเชื่อมโยงเป็นโครงข่ายเดียวกัน โดยเป็นบริเวณที่เส้นทางปรากฏสีแดงเด่นชัด โดยพบตลาดห้วยพลูและตลาดท่านา รวมทั้งตลาดจรัญรายที่เกิดขึ้นในระยะต่อมา ส่วนบริเวณที่อยู่โดยรอบใกล้เคียงซึ่งมีศักยภาพรองลงมา ในกลุ่มเส้นสีส้มไม่พบว่ามีตลาด โดยส่วนใหญ่ตลาดได้ตั้งอยู่ในบริเวณที่มีศักยภาพปานกลางถึงค่อนข้างต่ำ ดังปรากฏเส้นสีเหลือง-เขียว ได้แก่ ตลาดบางหลวง ตลาดบางไทร ป่า ตลาดบางเลน ตลาดบางปลา ตลาดรางกระทุ่ม ตลาดลำพญา รวมทั้งมีตลาดดอนหวายและตลาดสามพรานที่เกิดขึ้นตามมาด้วย

ส่วนบริเวณที่มีศักยภาพการเข้าถึงค่อนข้างต่ำถึงต่ำสุดหรือมีค่าการฝังตัวต่ำสุดอยู่ที่ 0.1518 ดังปรากฏกลุ่มเส้นสีฟ้า ส่วนใหญ่อยู่ช่วงบนและท้ายแม่น้ำ ซึ่งเป็นเส้นทางในชุมชนหมู่บ้านถนนซอยปลายตัน และทางเข้าสวนหรือทุ่งนา ซึ่งไม่พบว่ามีตลาดเกิดขึ้น นอกจากนั้นตำแหน่งที่เคยมีตลาดแต่ได้สูญหายไปในปัจจุบันพบว่า ล้วนมีศักยภาพในการเข้าถึงต่ำทั้งสิ้น ได้แก่ ตลาดสามขา ตลาดคุณพระทวี ตลาดบางภาษีและตลาดบางนกกระทุง

2) ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ระดับเฉพาะ (local) ปัจจุบัน

การเข้าถึงพื้นที่ระดับเฉพาะ (local) ของลุ่มน้ำนครชัยศรีมีศักยภาพการเข้าถึงสูงสุดอยู่ทางตะวันออกของลุ่มน้ำในอำเภอบางเลนหรือมีค่าการฝังตัวสูงสุดอยู่ที่ 5.4718 แต่ไม่พบว่ามีตลาดเกิดขึ้น ตลาดทั้งหมดได้ไปตั้งอยู่ในตำแหน่งที่มีศักยภาพในการเข้าถึงของสัณฐานศูนย์กลางปานกลางถึงต่ำทั้งหมด ซึ่งรวมถึงตลาดที่เคยมีในอดีตแต่ได้สูญหายไปในปัจจุบันด้วย ดังปรากฏกลุ่มเส้นสีเหลือง-สีเขียว-ฟ้าเกือบทั้งหมด โดยมีค่าการฝังตัวต่ำสุดที่ 0.2108

3) ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ระดับความเชื่อมต่อ (connectivity) ปัจจุบัน

เส้นทางที่มีระดับความเชื่อมต่อกับเส้นทางอื่นๆ สูงสุดของกลุ่มแม่น้ำท่าจีนอยู่ที่ถนนพุทธมณฑลสาย 5 ในระดับความเชื่อมต่อที่ 48.00 ต่อเนื่องกับถนนเพชรเกษมและทางหลวงชนบท4006 บริเวณใกล้เคียงพบตลาดดอนหวายเกิดขึ้น แต่ตำแหน่งที่ตั้งตลาดมีระดับความเชื่อมต่อระดับต่ำ เนื่องจากกลุ่มเส้นทางส่วนใหญ่เป็นเส้นทางในชุมชนที่มีระยะสั้นๆ และคดเคี้ยว นอกจากนั้นตลาดอื่นๆ ก็ตั้งอยู่ในตำแหน่งที่มีระดับความเชื่อมต่อของโครงข่ายค่อนข้างต่ำถึงต่ำทั้งสิ้น โดยอยู่ที่ระดับความเชื่อมต่อที่ 1.00 โดยรวมถึงตลาดที่เคยมีในอดีตแต่ได้สูญหายไปในปัจจุบันด้วย

จากขั้นตอนการวิเคราะห์เชิงสัญญาณในอดีตและปัจจุบัน ทำให้สามารถประมวลลักษณะเชิงสัญญาณ รวมถึงลักษณะทางสังคมเศรษฐกิจของตลาดชุมชนริมน้ำในแต่ละตลาดในขั้นตอนที่ผ่านมาได้ว่า มีลักษณะการเกิดขึ้นในตำแหน่งของสัญญาณพื้นที่เป็นอย่างไรในอดีต และมีการเปลี่ยนแปลงเชิงสัญญาณไปเป็นอย่างไรในปัจจุบัน ซึ่งการเปลี่ยนแปลงเชิงสัญญาณดังกล่าว ได้สัมพันธ์กับลักษณะทางสังคมเศรษฐกิจในพื้นที่ของตลาดนั้นๆ อย่างไร โดยสามารถจำแนกรูปแบบหรือประเภทได้จากลักษณะเชิงสัญญาณที่แตกต่างกัน ดังแสดงในลำดับถัดไป

1.4 สรุปรูปแบบและการแบ่งประเภทตัวแทนตลาดชุมชนริมน้ำตามลักษณะเชิงสัญญาณ

การเปลี่ยนแปลงเชิงสัญญาณได้ส่งผลให้การค้าขายบริเวณตลาดริมน้ำซบเซาลง ตลาดชุมชนริมน้ำจึงมีการเปลี่ยนแปลง โดยบางแห่งมีบทบาทเพียงการค้าขายภายในชุมชน บางแห่งพยายามฟื้นฟูโดยจัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว บางแห่งไม่สามารถต้านทานกระแสได้จึงสูญหายไป หรือเป็นเพียงที่พักอาศัย ในขั้นตอนนี้จึงเป็นการสรุปรูปแบบและบทบาทในปัจจุบันร่วมกับศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ของตลาด ซึ่งมีความสัมพันธ์กันเพื่อนำไปสู่การคัดเลือกตัวแทนในการศึกษาระดับเฉพาะ

ตารางที่ 2 ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ของตลาดบริเวณลุ่มน้ำนครชัยศรี จำนวน 15 ตลาด

ที่	ตลาดชุมชนริมน้ำ	บทบาทในปัจจุบัน	ลักษณะเชิงสัญญาณในอดีต			ลักษณะเชิงสัญญาณในปัจจุบัน		
			ระดับรวม		ระดับเฉพาะ	ระดับรวม		ระดับเฉพาะ
1	บางหลวง	พักอาศัย/ค้าขายในชุมชน	ค่อนข้างต่ำ		ต่ำ	ค่อนข้างต่ำ		ค่อนข้างต่ำ
2	บางไทรป่า	พักอาศัย/ค้าขายในชุมชน	ปานกลาง		ค่อนข้างต่ำ	ต่ำ		ต่ำ
3	สามขา	-ไม่มีตลาด-	ต่ำ		ต่ำ	ต่ำ		ต่ำ
4	คุณพระทวี	-ไม่มีตลาด-	ปานกลาง		ค่อนข้างสูง	ค่อนข้างต่ำ		ต่ำ
5	บางเลน	พักอาศัย/ค้าขายในชุมชน	ปานกลาง		ค่อนข้างต่ำ	ค่อนข้างต่ำ		ค่อนข้างต่ำ
6	ใหม่บางปลา	พักอาศัย	ค่อนข้างสูง		ค่อนข้างต่ำ	ค่อนข้างต่ำ		ต่ำมาก
7	บางภาษี	-ไม่มีตลาด-	ต่ำ		ต่ำ	ค่อนข้างต่ำ		ต่ำ
8	บางนกกระทิง	-ไม่มีตลาด-	สูง		ค่อนข้างต่ำ	ค่อนข้างต่ำ		ต่ำ
9	รางกระทุ่ม	พักอาศัย/ค้าขายในชุมชน	-		-	ค่อนข้างต่ำ		ต่ำ
10	ลำพระยา	พักอาศัย/ค้าขายในชุมชน/ท่องเที่ยว	สูง		สูง	ค่อนข้างต่ำ		ค่อนข้างต่ำ
11	ห้วยพลู	ค้าขาย/พักอาศัย	ปานกลาง		ค่อนข้างต่ำ	สูง		ค่อนข้างต่ำ
12	ท่านา	ค้าขาย/พักอาศัย	สูง		ค่อนข้างสูง	สูง		ค่อนข้างต่ำ
13	จี่วราย	พักอาศัย/ค้าขายในชุมชน	-		-	สูง		ค่อนข้างต่ำ
14	ตลาดดอนหวาย	ค้าขายนักท่องเที่ยว/พักอาศัย	-		-	ค่อนข้างต่ำ		ต่ำมาก
15	ตลาดสามพราน	พักอาศัย/ค้าขายในชุมชน	-		-	ค่อนข้างต่ำ		ค่อนข้างต่ำ

ที่มา: การวิเคราะห์โดยผู้วิจัย, 2556

จากตารางสามารถสรุปรูปแบบและการแบ่งประเภทตัวแทนตลาดชุมชนริมน้ำตามลักษณะเชิงสัญญาณได้ดังนี้

1) รูปแบบ A เป็นตลาดที่ตั้งอยู่ในตำแหน่งที่มีศักยภาพในการเข้าถึงสูง มีบทบาทการค้าระดับเมือง ได้แก่ ตลาดท่านา

A1 ตลาดท่านา ตัวแทนตลาดการค้าชุมชนและการท่องเที่ยว

2) รูปแบบ B เป็นตลาดที่ตั้งอยู่ในตำแหน่งที่มีศักยภาพในการเข้าถึงปานกลาง ถึงค่อนข้างต่ำ มีบทบาทการค้าระดับชุมชน ได้แก่ ตลาดบางหลวง ตลาดบางเลน ตลาดรางกระทุ่ม ตลาดลำพญา ตลาดสามพราน และตลาดบางไทรป่า

B1 ตลาดลำพญา ตัวแทนตลาดการค้าชุมชนและฟื้นฟูเพื่อการท่องเที่ยว

B2 ตลาดบางไทรป่า ตัวแทนตลาดการค้าชุมชน

3) รูปแบบ C เป็นตลาดที่ตั้งอยู่ในตำแหน่งที่มีศักยภาพในการเข้าถึงต่ำ จึงชอบเช่าลงเหลือเพื่อการพักอาศัยไม่มีการค้าขาย ได้แก่ ตลาดบางปลา นอกจากนั้น ตลาดคลองนกกระทา ตลาดสามขา ตลาดคุณพระทวี และตลาดบางภาษี ไม่พบว่ามียูในปัจจุบัน

C1 ตลาดบางปลา ตัวแทนตลาดชุมชนพักอาศัย

4) รูปแบบ D เป็นตลาดที่ตั้งอยู่ในตำแหน่งที่มีศักยภาพการเข้าถึงต่ำแต่เชื่อมโยงกับโครงข่ายที่มีศักยภาพสูง มีบทบาทการค้าระดับเมือง ได้แก่ ตลาดดอนหวาย

D1 ตลาดดอนหวาย ตัวแทนตลาดการค้าเพื่อการท่องเที่ยว

5) รูปแบบ E เป็นตลาดที่ตั้งอยู่ในตำแหน่งที่มีศักยภาพการเข้าถึงสูง แต่มีบทบาทการค้าระดับชุมชน เนื่องจากโครงข่ายโดยรอบสามารถสัญจรไปยังที่ต่างๆ ได้สะดวกมากกว่า ได้แก่ ตลาดจิ้งจอกและตลาดห้วยพลู

E1 ตลาดจิ้งจอก ตัวแทนตลาดการค้าชุมชน

ตารางที่ 3 สรุปการคัดเลือกประเภทตัวแทนตลาดตามลักษณะเชิงสัณฐานและบทบาทการค้า

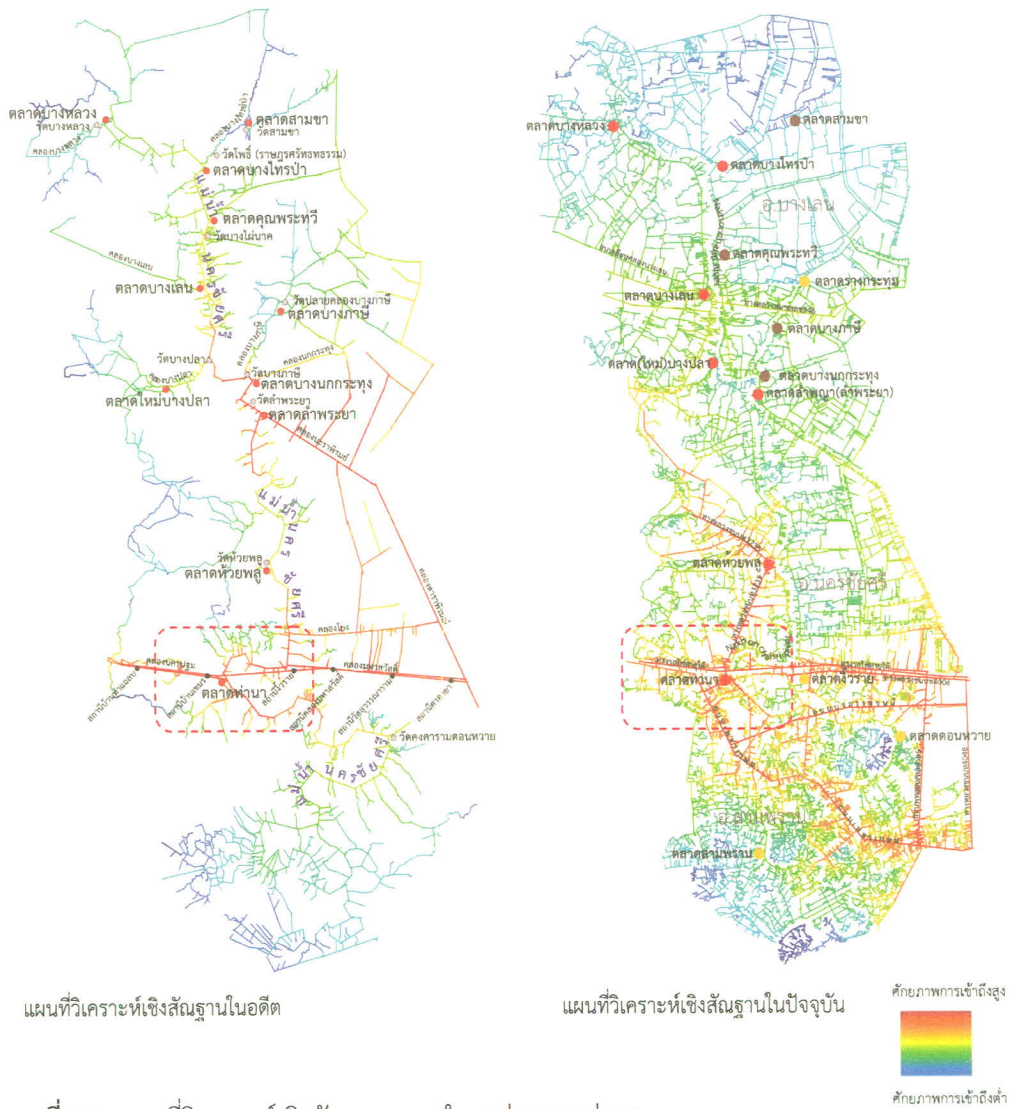
ประเภทตลาด	ตลาด ชุมชนริมน้ำ	ชื่อประเภท	รูปแบบของประเภทตัวแทนตลาด
A	ท่านา	A1	ตัวแทนตลาดการค้าชุมชนและการท่องเที่ยว
B	ลำพระยา	B1	ตัวแทนตลาดการค้าชุมชนและฟื้นฟูเพื่อการท่องเที่ยว
	บางไทรป่า	B2	ตัวแทนตลาดการค้าชุมชน
	บางหลวง		
	รางกระทุ่ม		
	บางเลน		
	ตลาดสามพราน		
C	ใหม่บางปลา	C1	ตัวแทนตลาดชุมชนพักอาศัย
	บางภาษี		
	บางนกกระทุง		
	คุณพระทวี		
	สามขา		
D	ดอนหวาย	D1	ตัวแทนตลาดการค้าเพื่อการท่องเที่ยว
E	จิวราย	E1	ตัวแทนตลาดการค้าชุมชน
	ห้วยพลู		

ที่มา: การวิเคราะห์โดยผู้วิจัย, 2556

2. การศึกษาวิเคราะห์ตลาดชุมชนริมน้ำ บริเวณลุ่มน้ำนครชัยศรีระดับพื้นที่เฉพาะ (local level)

การศึกษานี้วิเคราะห์ตลาดชุมชนริมน้ำในระดับพื้นที่เฉพาะ (local level) ในส่วนนี้เป็นการศึกษาลักษณะเชิงสัณฐานและลักษณะทางสังคมเศรษฐกิจของตลาดชุมชนริมน้ำที่ได้จากการเลือกเป็นตัวแทน โดยมีรายละเอียดของแต่ละตลาด ดังนี้

2.1 ตลาดที่อยู่ในตำแหน่งที่มีศักยภาพในการเข้าถึงสูง มีบทบาทการค้าระดับเมือง ได้แก่
A1 ตลาดท่าหนา: ตัวแทนตลาดการค้าชุมชนและการท่องเที่ยว

ภาพที่ 21 แผนที่วิเคราะห์เชิงสัณฐานและตำแหน่งตลาดท่าหนา

ตลาดท่าหนาอยู่บนโครงข่ายพื้นที่ว่างบริเวณตอนกลางของกลุ่มน้ำ ลักษณะเชิงสัณฐานของพื้นที่ที่มีศักยภาพการเข้าถึงในระดับพื้นที่รวมสูงทั้งในอดีตและปัจจุบัน เนื่องจากในตำแหน่งที่เกิดเป็นตลาด เป็นจุดที่มีการขุดคลองเจดีย์บูชาเชื่อมกับแม่น้ำนครชัยศรีที่ตำบลท่าหนาไปยังพระราชวังสนามจันทร์ และมีการขุดคลองคลองมหาสวัสดิ์เชื่อมแม่น้ำนครชัยศรีกับกรุงเทพฯ ที่ล่วนเป็นแนวเส้นตรง รวมทั้งเส้นทางรถไฟสายใต้ที่มีสถานีบ้านเขมรจอดบริเวณนี้ ประกอบกับการมาตัดเกือบฉากของเส้นคลองดาราภิรมณ์ คลองนราภิรมณ์ รวมถึงคลองทวีวัฒนาขึ้นไปเชื่อมกับแม่น้ำนครชัยศรีด้านบน ซึ่งมี

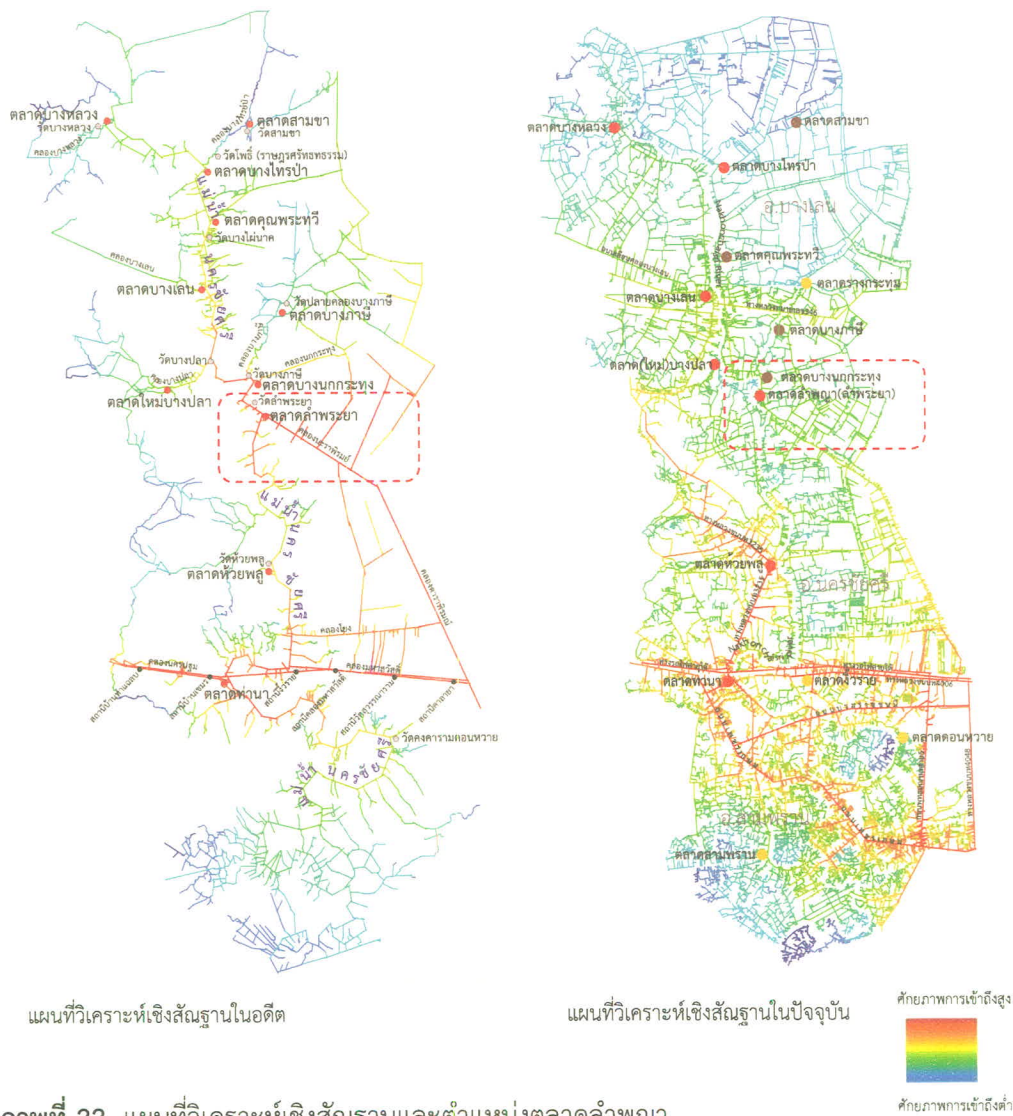
ความเชื่อมต่อกันเป็นโครงข่าย ได้ทำให้บริเวณนี้เอื้อให้เกิดระดับการสัญจรอิสระมากกว่าบริเวณอื่นๆ ทั้งหมด จึงมีศักยภาพในการมองเห็นและเข้าถึงพื้นที่ตลาดในระดับกว้าง เช่น ระดับลุ่มน้ำ ระดับตำบล ฯลฯ

ส่วนในยุคปัจจุบัน แม้การสัญจรทางน้ำจะลดบทบาทลงทั้งหมด แต่การตัดถนนบรมราชชนนีและถนนเพชรเกษม ซึ่งเป็นถนนสายหลักสำคัญของการสัญจรทางบกที่เชื่อมต่อพื้นที่ภาคใต้กับกรุงเทพฯ ผ่านพื้นที่ใกล้เคียงตลาด ประกอบกับการมาตัดฉากของแนวถนนสายรองทั้งถนนพุทธมณฑลสาย5 ทางหลวงชนบทสายต่างๆ กับถนนเพชรเกษม และเส้นทางรถไฟสายใต้ รวมถึงถนนที่ตัดเข้าสู่พื้นที่ตัวตลาด ซึ่งเป็นการเชื่อมต่อของโครงข่ายที่ทำให้บริเวณตลาดยังคงมีศักยภาพในการเข้าถึงสูงกว่าบริเวณโดยรอบหรือมีค่าการฝังตัวสูง (high integration value) กว่าบริเวณอื่นๆ อยู่ในปัจจุบัน หรืออาจกล่าวได้ว่า ตลาดท่านายังคงลักษณะของ “ศูนย์กลางศูนย์กลางในระดับเมือง” ไว้ได้ แม้โครงข่ายพื้นที่ว่างจะเปลี่ยนแปลงจากน้ำไปเป็นถนน

ลักษณะเชิงสัณฐานพื้นที่ดังกล่าวมีความสอดคล้องกับความเป็นจริงที่ตลาดท่านายังคงมีบทบาททางการค้าทั้งภายในชุมชน ดังที่มีสินค้าอุปโภคบริโภคจำหน่ายอยู่ เช่น อาหาร หนังสือพิมพ์ ของเล่นเด็ก เสื้อผ้าแฟชั่น เครื่องสำอางค์ วัสดุก่อสร้าง ฯลฯ ด้วยตำแหน่งที่ตั้งที่มีย่านพักอาศัยอยู่หนาแน่นโดยรอบโดยเฉพาะในอำเภอนครชัยศรี และมีบทบาททางการค้าภายนอกชุมชนในพื้นที่ห่างไกล เช่น กรุงเทพฯ รวมถึงต่างจังหวัด เนื่องจากตลาดได้ปรับตัวรองรับการท่องเที่ยวโดยมีสินค้าในรูปแบบของพื้นเมือง เช่น ผักผลไม้ อาหาร ของที่ระลึก ฯลฯ ซึ่งถูกปรุงแต่งเพื่อให้เกิดความสวยงามมากกว่าปกติ ประกอบกับลักษณะทางสถาปัตยกรรมของอาคารที่ยังคงรักษาเอกลักษณ์โดยรวมของความเป็นเรือนแถวไม้ไว้ จึงรับรู้ได้ถึงกลิ่นอายของความเป็นตลาดริมน้ำโบราณที่กลายเป็น “สิ่งดึงดูด” (attractors) ให้มีผู้คนจากที่ต่างๆ เข้ามาท่องเที่ยวอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งเอื้อให้สามารถรักษาระดับการสัญจรอิสระสูงสุดไว้ได้ จึงเป็นตลาดที่มีบทบาทรองรับการค้าระดับชุมชนและปรับตัวให้รองรับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

2.2 ตลาดที่อยู่ในตำแหน่งที่มีศักยภาพในการเข้าถึงปานกลางถึงค่อนข้างต่ำ มีบทบาทการค้าระดับชุมชน ได้แก่

B1 ตลาดลำพญา: ตัวแทนตลาดการค้าชุมชนและพื้นที่ฟูเพื่อการท่องเที่ยว

ภาพที่ 22 แผนที่วิเคราะห์เชิงฐานและตำแหน่งตลาดลำพญา

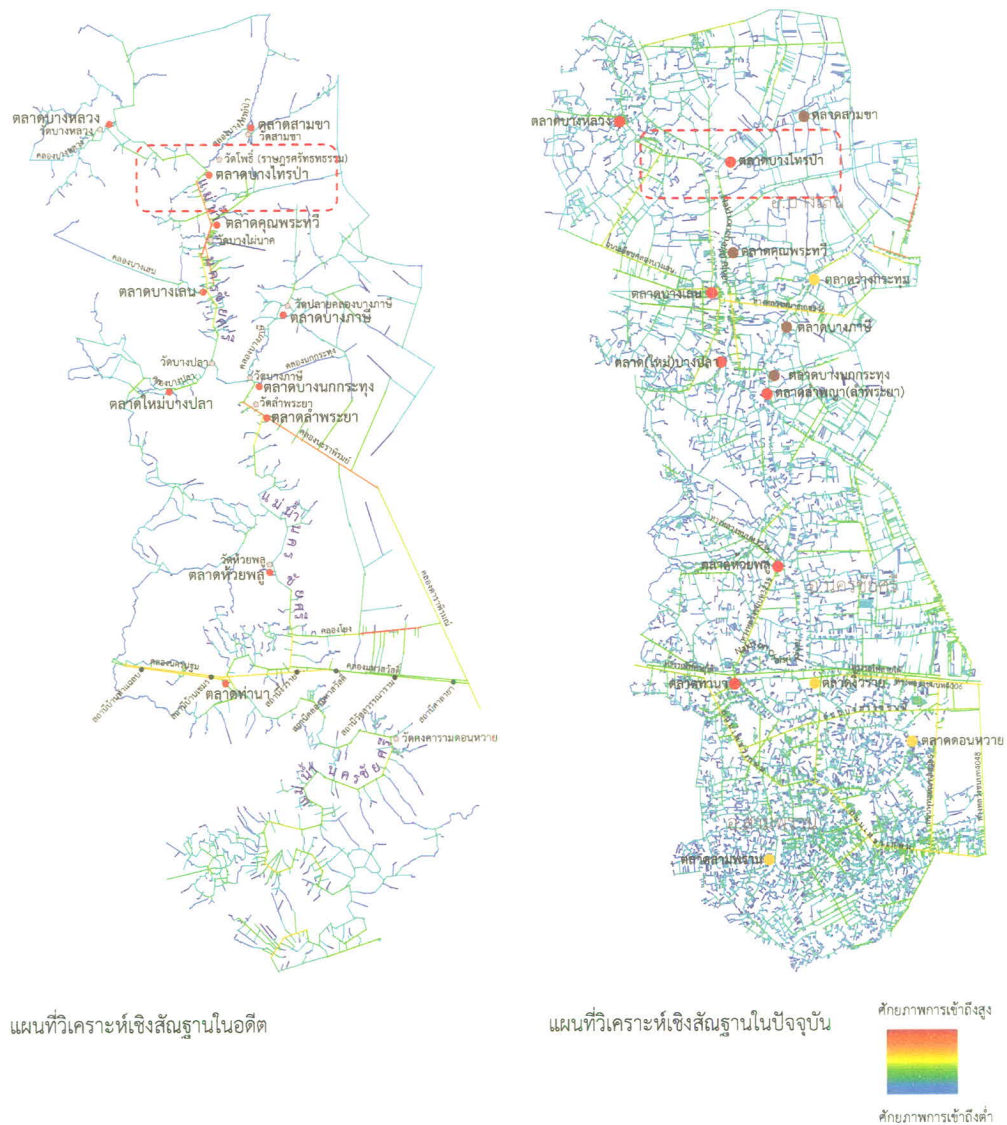
ตลาดลำพญาอยู่บนโครงข่ายพื้นที่ว่างบริเวณตอนกลางของกลุ่มน้ำ ในอดีตมีศักยภาพในการเข้าถึงสูงเช่นเดียวกับตลาดท่านา เนื่องจากในตำแหน่งที่เกิดเป็นตลาดเป็นจุดที่แม่น้ำนครชัยศรีเชื่อมต่อกับคลองขุด ทั้งคลองนราภิรมณ์ต่อเนื่องกับคลองดาราภิรมณ์ รวมถึงคลองทวีวัฒนาเป็นแนวเกือบตรงมาเชื่อมกับคลองมหาสวัสดิ์ในแนวเกือบฉาก และมีคลองขุดตัดฉากแยกจากคลองนราภิรมณ์หลายคลอง ทั้งหมดได้เชื่อมต่อกันเป็นโครงข่าย เอื้อให้บริเวณนี้เกิดระดับการสัญจรอิสระมากกว่า

บริเวณอื่นๆ คล้ายตลาดท่านา หรือมีศักยภาพในการมองเห็นและเข้าถึงพื้นที่ตลาดสูงกว่าบริเวณอื่น ตลาดนี้จึงมีบทบาทรองรับการค้าในระดับชุมชนและย่านใกล้เคียง ส่วนใหญ่เป็นชุมชนที่กระจายตัวอยู่ตามริมแม่น้ำนครชัยศรี และชุมชนจากสวนและท้องนา

ในยุคปัจจุบัน นับเป็นการเปลี่ยนแปลงศักยภาพในการเข้าถึงของตลาดลำพญาที่มีต่ำลง อยู่ในระดับปานกลางถึงค่อนข้างต่ำ นับจากการสัญจรทางน้ำได้หมดความสำคัญลง ตลาดกลายเป็นบริเวณที่เข้าถึงได้ยากขึ้นจากโครงข่ายถนนโดยรวม ด้วยเส้นทางที่ไม่กว้างและค่อนข้างคดเคี้ยวไปตามสภาพภูมิศาสตร์ ถนนที่เข้าสู่ตลาดเป็นทางดินแคบๆ ต้องใช้การเดินเท้าหรือยานพาหนะขนาดเล็กเข้าสู่พื้นที่ เป็นการเชื่อมต่อของโครงข่ายพื้นที่ว่างที่ทำให้บริเวณตลาดไม่สามารถเกิดระดับการสัญจรอิสระที่สูงขึ้นได้ ตลาดลำพญาจึงไม่มีความเป็นศูนย์กลางดังเช่นในอดีตได้อีกต่อไป เมื่อโครงข่ายพื้นที่ว่างได้เปลี่ยนแปลงจากน้ำไปเป็นถนนโดยสมบูรณ์

ลักษณะเชิงสัญญาณพื้นที่ดังกล่าวมีความสอดคล้องกับความเป็นจริงที่ตลาดลำพญา มีเพียงบทบาททางการค้าในระดับชุมชน ดังที่มีสินค้าอุปโภคบริโภคจำหน่ายอยู่ เช่น ของใช้ในครัวเรือน อาหาร เสื้อผ้า เครื่องสังฆภัณฑ์ ร้านตัดผม ร้านตัดเย็บเสื้อผ้า ฯลฯ ซึ่งบรรยากาศโดยรวมค่อนข้างเงียบสงบ แต่ผู้คนในชุมชนได้มีแนวคิดที่จะฟื้นฟูตลาดขึ้นเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ด้วยการจัดให้มีร้านค้าจำหน่ายของที่ระลึกจำพวกงานฝีมือชาวบ้าน เปิดให้ชมบ้านที่จัดเป็นกึ่งพิพิธภัณฑ์ เปิดบ้านให้เป็นที่พักค้างคืนแบบโฮมสเตย์ ตลอดจนจัดบรรยากาศให้เหมือนเป็นชุมชนชาวจีนโบราณกลายเป็น “สิ่งดึงดูด” (attractors) ให้มีนักท่องเที่ยวจากที่ต่างๆ เข้ามาในตลาดมากขึ้นในช่วงวันหยุด อย่างไรก็ตาม ในช่วงวันธรรมดาลักษณะการค้าขายจะเป็นไปอย่างปกติตามศักยภาพการเข้าถึงของพื้นที่ที่เอื้อให้เกิดระดับการสัญจรอิสระที่ค่อนข้างต่ำ จึงเป็นตลาดที่มีบทบาทรองรับการค้าระดับชุมชนและพยายามฟื้นฟูตลาดขึ้นอีกครั้งในรูปแบบการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

B2 ตลาดบางไทรป่า: ตัวแทนตลาดการค้าชุมชน

ภาพที่ 23 แผนที่วิเคราะห์เชิงสัณฐานและตำแหน่งตลาดบางไทรป่า

ตลาดบางไทรป่าอยู่บนโครงข่ายพื้นที่ว่างบริเวณตอนบนของกลุ่มน้ำ ในอดีตมีศักยภาพในการเข้าถึงปานกลาง ในตำแหน่งที่เกิดเป็นตลาดเป็นจุดที่คลองบางไทรป่าแยกจากแม่น้ำนครชัยศรี มีชุมชนริมน้ำและชุมชนจากสวนและท้องนากระจุกอยู่บริเวณปากคลองซอยที่แยกจากแม่น้ำนครชัยศรี เอื้อให้บริเวณนี้มีศักยภาพในการมองเห็นและเข้าถึงพื้นที่ปานกลางหรือมีระดับการสัญจรอิสระปานกลางจากในชุมชนและบริเวณใกล้เคียง ประกอบกับเป็นตลาดที่มีเรือโดยสารและขนส่งสินค้าที่ล่องมาจากจังหวัดสุพรรณบุรีเพื่อไปยังแถบจี่วราย ล่องมาตามลำน้ำท่าจีนมาจอดเทียบท่า จึงทำให้มีผู้คน

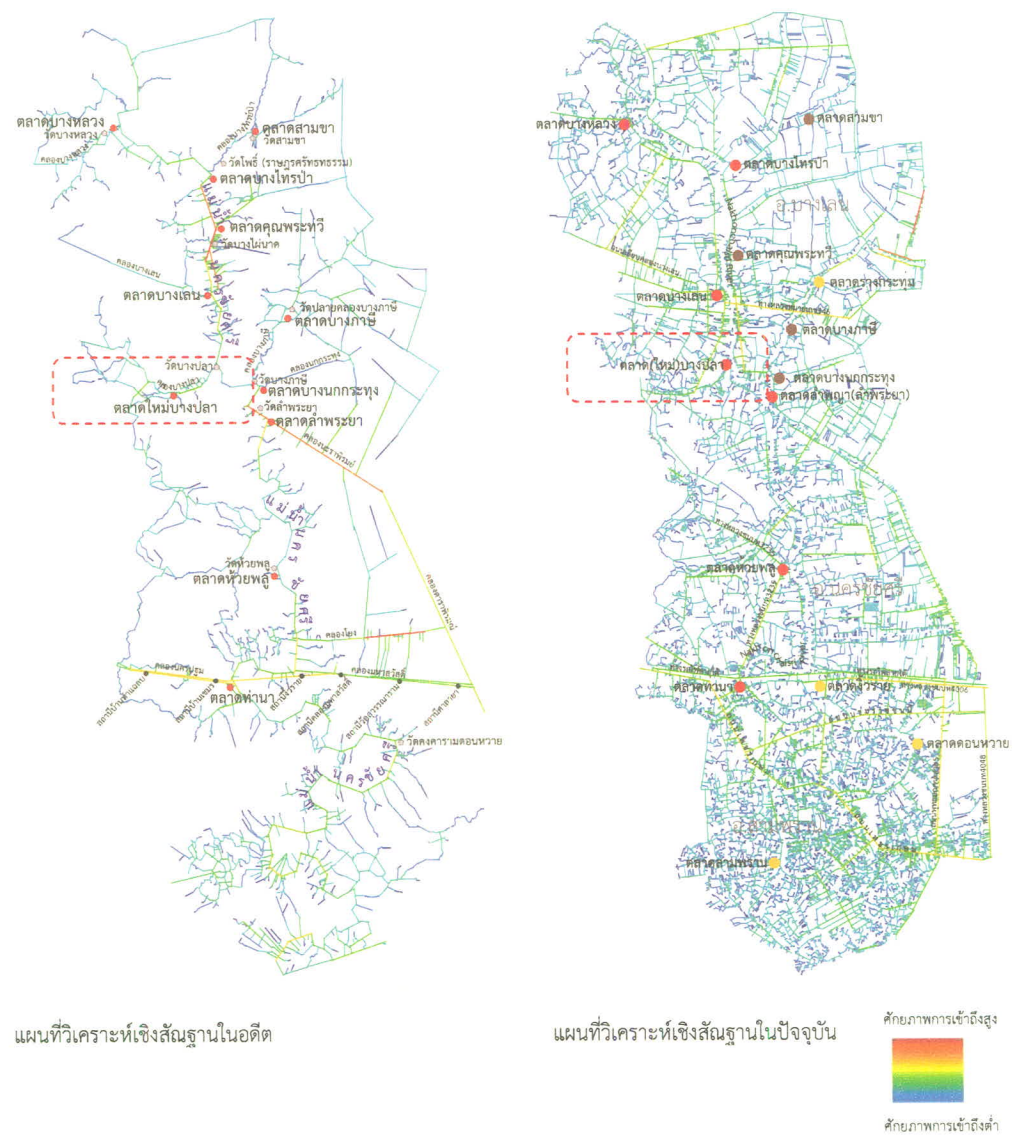
สัญจรเพื่อเข้าถึงและผ่านพื้นที่ตลาดแห่งนี้ด้วยเส้นทางน้ำจำนวนมาก กลายเป็นตลาดที่มีระดับการสัญจรอิสระสูงบนโครงข่ายพื้นที่ว่างที่มีศักยภาพการเข้าถึงปานกลาง

ในยุคปัจจุบัน เมื่อโครงข่ายพื้นที่ว่างได้เปลี่ยนแปลงจากน้ำไปเป็นถนนโดยสมบูรณ์ ตลาดแห่งนี้จึงซบเซาลงเนื่องจาก hambatan ในการเป็นจุดเปลี่ยนรูปแบบการสัญจรและขนส่งสินค้า ตลาดกลายเป็นบริเวณที่เข้าถึงได้ยากขึ้นจากโครงข่ายถนนโดยรวม ด้วยเส้นทางที่ไม่กว้างและค่อนข้างคดเคี้ยวไปตามสภาพภูมิศาสตร์ จากถนนสายหลักมีทางแยกที่เข้าสู่ตลาดเป็นเส้นทางที่ไม่เด่นชัดและกว้างมากนัก เป็นการเชื่อมต่อของโครงข่ายพื้นที่ว่างที่ไม่สามารถทำให้บริเวณตลาดเกิดระดับการสัญจรอิสระที่สูงขึ้นได้ จึงไม่สามารถเหนี่ยวนำให้ตลาดบางไทรปามีความเป็นศูนย์กลางในปัจจุบัน

ลักษณะเชิงสัญญาณพื้นที่ดังกล่าวมีความสอดคล้องกับความเป็นจริงที่ตลาดบางไทรปามีเพียงบทบาททางการค้าในระดับชุมชน ดังที่มีสินค้าอุปโภคบริโภคจำหน่ายอยู่น้อยมาก เช่น ของใช้ในครัวเรือน เครื่องสำอางค์ และร้านทำขนมเปียะ ซึ่งบรรยากาศโดยรวมค่อนข้างเงียบสงบ อาคารส่วนใหญ่ใช้อยู่อาศัยเกือบทั้งหมด ร้านค้าจำหน่ายสินค้ากันเองภายในตลาด ส่วนบางร้านมีลูกค้าที่รู้จักและบอกต่อๆ กันมา จึงยังคงขายได้และเป็นแหล่งผลิตเพื่อส่งไปขายนอกพื้นที่ หากไม่คุ้นเคยกับพื้นที่อาจไม่ทราบได้ว่ามีตลาดหรือร้านค้าอยู่ อาจกล่าวได้ว่า สินค้าเหล่านี้ได้เป็น “ตัวดึงดูด” (attractors) ให้ตลาดมีผู้คนเข้ามาจับจ่ายมากกว่าการมีเพียงคนในที่อาศัยอยู่ ซึ่งนับว่ามีระดับการสัญจรอิสระที่ค่อนข้างต่ำ จึงเป็นตลาดที่มีบทบาทรองรับการค้าระดับชุมชนเท่านั้น

2.3 ตลาดที่ตั้งอยู่ในตำแหน่งที่มีศักยภาพในการเข้าถึงต่ำ มีบทบาทเป็นชุมชนพักอาศัยไม่มีการค้าขาย ได้แก่

C1 ตลาดบางปลา: ตัวแทนชุมชนพักอาศัย

ภาพที่ 24 แผนที่วิเคราะห์เชิงพื้นที่และตำแหน่งตลาดบางปลา

ตลาดบางปลาอยู่บนโครงข่ายพื้นที่ว่างบริเวณตอนบนของกลุ่มน้ำ ในอดีตมีศักยภาพในการเข้าถึงต่ำ เนื่องจากอยู่ใกล้ตำแหน่งที่เกิดตลาดลำพญาและตลาดบางนกกระจุกซึ่งมีศักยภาพการเข้าถึงสูงสุด ส่วนตำแหน่งที่เกิดตลาดบางปลาเป็นจุดที่คลองบางปลาแยกจากแม่น้ำนครชัยศรี มีคลองย่อย ลำรางมาแยกจากคลองเล็กน้อย ทำให้บริเวณนี้มีศักยภาพในการมองเห็นและเข้าถึงพื้นที่ต่ำ ซึ่ง

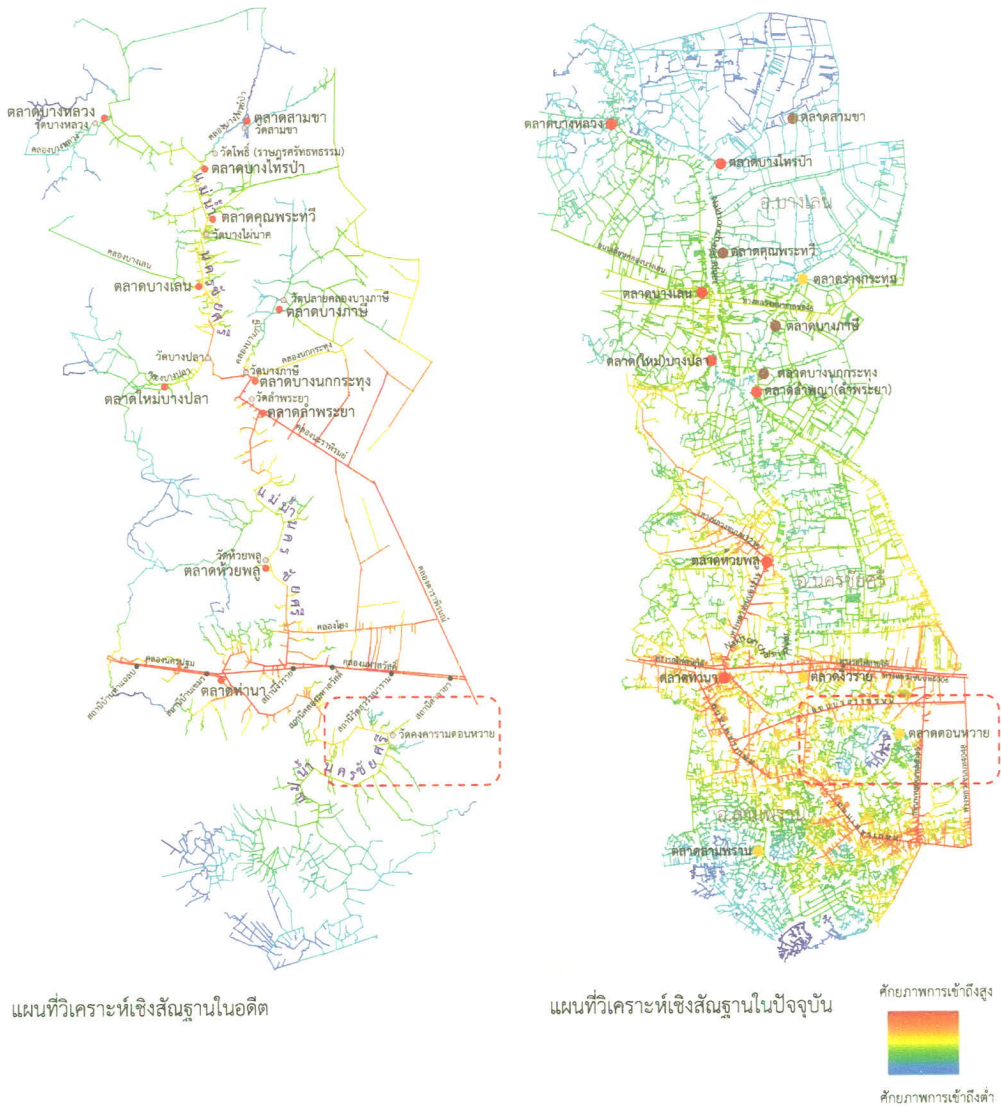
ในพื้นที่มีชุมชนริมน้ำและชุมชนจากสวนและท้องนากระจายอยู่บริเวณคลองบางปลาและคลองย้อยที่แยกจากคลองบางปลาเล็กน้อย จึงมีระดับการสัญจรอิสระจากในชุมชนและบริเวณใกล้เคียงต่ำ แต่ตลาดที่มีเรือโดยสารและขนส่งสินค้าที่ล่องมาจากจังหวัดสุพรรณบุรีเพื่อไปยังแถบจี่วราย ล่องมาตามลำน้ำท่าจีนมาจอดเทียบท่า จึงทำให้มีผู้คนสัญจรเพื่อเข้าถึงและผ่านพื้นที่ตลาดแห่งนี้ด้วยเส้นทางน้ำจำนวนมาก จึงมีช่วงที่ตลาดมีระดับการสัญจรอิสระสูงในบางช่วงเวลา

ในยุคปัจจุบัน เมื่อโครงข่ายพื้นที่ว่างได้เปลี่ยนแปลงจากน้ำไปเป็นถนนโดยสมบูรณ์ ตลาดแห่งนี้จึงซบเซาลงเนื่องจากหมดบทบาทในการเป็นจุดเปลี่ยนรูปแบบการสัญจรและขนส่งสินค้าและการค้า ตัวตลาดกลายเป็นบริเวณที่เข้าถึงได้ยากขึ้นจากโครงข่ายถนนโดยรวมแม้จะมีถนนเข้าถึงตลาดได้อย่างสะดวก แต่กลับเป็นตำแหน่งที่อยู่ลึกจากเส้นทางสายหลักประกอบกับรูปแบบของเส้นทางและพื้นที่ว่างมีขนาดเล็กค่อนข้างแคบแคบ โครงข่ายพื้นที่ว่างโดยรวมจึงไม่สามารถเอื้อให้บริเวณตลาดเกิดระดับการสัญจรอิสระที่สูงขึ้นได้ ตลาดบางปลาจึงไม่มีลักษณะสัญญาณศูนย์กลางในปัจจุบัน

ลักษณะเชิงสัญญาณพื้นที่ดังกล่าวมีความสอดคล้องกับความเป็นจริงที่ตลาดบางปลาซบเซาลงตั้งแต่ช่วงปี พ.ศ.2530 จนปัจจุบันไม่เหลือบทบาทการค้า การใช้สอยภายในอาคารมีเพียงการอยู่อาศัย ผู้คนออกไปซื้อของที่ตลาดในละแวกใกล้ๆ รวมถึงตลาดนัดที่หมุนเวียนมีอยู่ใกล้ๆ ชุมชนทุกวัน บรรยากาศโดยรวมมีความเงียบสงบด้วยการสัญจรอิสระในระดับต่ำ จึงเป็นตลาดที่สิ้นสุดการให้บริการทางการค้า ลดบทบาทเหลือเพียงการพักอาศัยเท่านั้น

2.4 ตลาดที่ตั้งอยู่ในตำแหน่งที่มีศักยภาพการเข้าถึงต่ำ แต่เชื่อมโยงกับโครงข่ายที่มีศักยภาพสูง จึงมีบทบาทการค้าระดับเมือง ได้แก่

D1 ตลาดดอนหวาย: ตัวแทนตลาดการค้าเพื่อการท่องเที่ยว

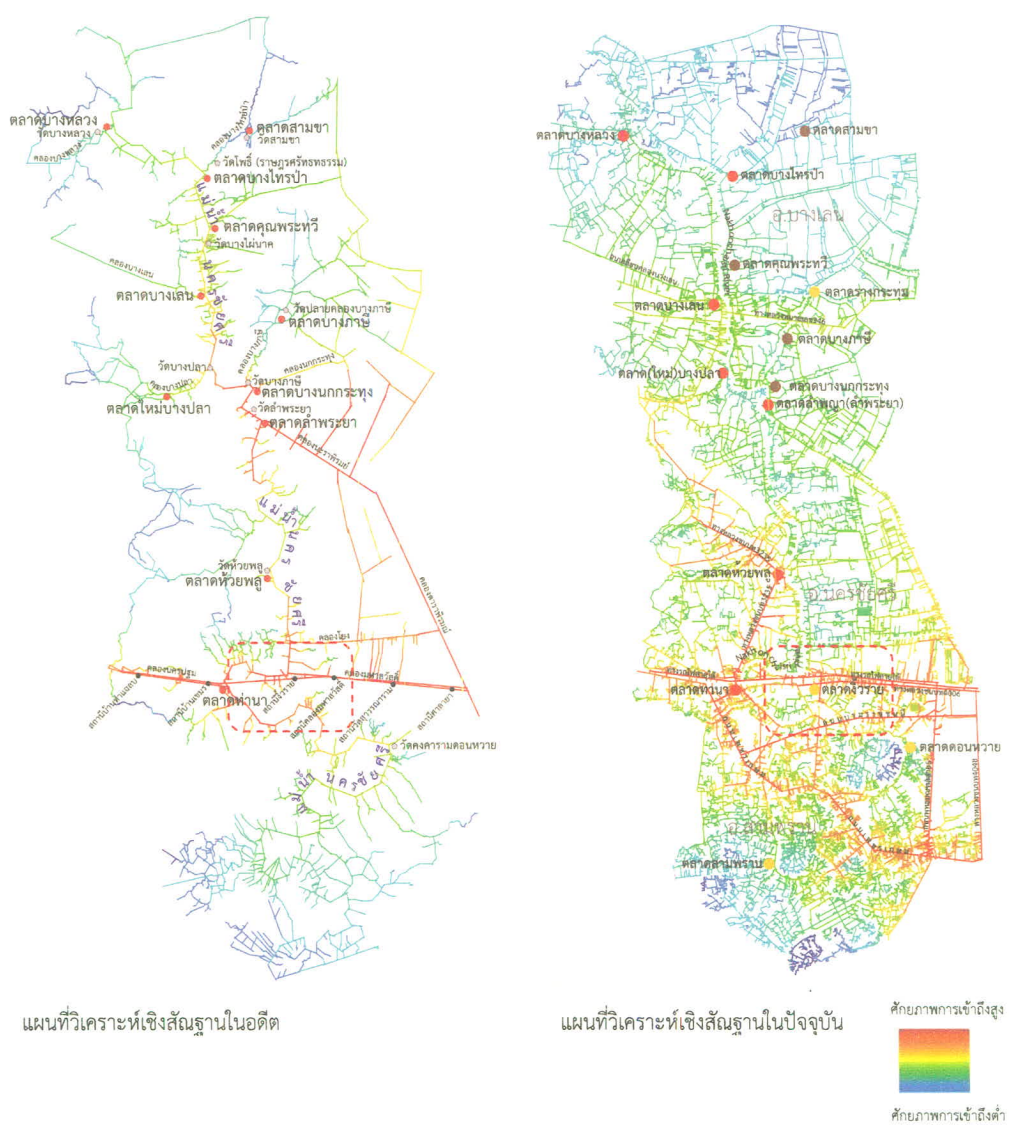
ภาพที่ 25 แผนที่วิเคราะห์เชิงสัณฐานและตำแหน่งตลาดดอนหวาย

ตลาดดอนหวายในอดีตไม่ได้ปรากฏว่าเป็นตลาดในแผนที่โบราณ มีเพียงวัดดอนหวาย คงคารามเป็นจุดอ้างอิง แต่เมื่อพิจารณาตำแหน่งที่เกิดเป็นตลาดพบว่า มีศักยภาพในการเข้าถึงปานกลาง ซึ่งได้รับอิทธิพลจากโครงข่ายแม่น้ำท่าจีนที่มีคลองมหาสวัสดิ์และคลองเจดีย์บูชามาตัด รวมถึง

เส้นทางรถไฟสายใต้ทำให้โครงข่ายมีศักยภาพการเข้าถึงสูงและเกิดตลาดท่านา ซึ่งอยู่ไม่ไกลจากตำแหน่งของตลาดดอนหวาย ซึ่งมีระดับการสัญจรอิสระสูงปานกลางจากการเดินทางของผู้คนในชุมชนริมน้ำที่กระจายตัวอยู่เพียงริมแม่น้ำนครชัยศรีและบริเวณปากคลองสลัดกับพื้นที่ทำสวน ต่อมา มีการขุดคลองลัดจากแม่น้ำนครชัยศรีกับคลองมหาสวัสดิ์ขึ้นหลายสาย จึงมีชุมชนหนาแน่นมากขึ้น เอื้อให้พื้นที่มีระดับการสัญจรอิสระที่สูงขึ้นและเกิดเป็นตลาด มีผู้คนมาใช้บริการจับจ่ายสินค้าและขึ้นลงเรือเพื่อเดินทางไปยังพื้นที่ต่างๆ มากยิ่งขึ้น

ในยุคปัจจุบัน การสัญจรทางน้ำได้ลดบทบาทลงทั้งหมด (ยกเว้นการเดินทางของชาวสวนจากฝั่งตรงข้ามตลาด) ทำให้ตลาดเข้าถึงยากขึ้น ประกอบกับเส้นทางบกที่คดเคี้ยวไปตามพื้นที่สวนและทุ่งนา การเชื่อมต่อของโครงข่ายได้ทำให้บริเวณตลาดมีศักยภาพในการเข้าถึงต่ำหรือมีลักษณะแยกตัว (segregation) จากบริเวณอื่นๆ ในระบบ ในพื้นที่เองจึงมีระดับการสัญจรอิสระต่ำ ซึ่งเป็นไปอย่างสัมพันธ์กับความนิยมในการเข้าถึงพื้นที่จากคนในชุมชนเองที่ผู้คนไม่นิยมเข้ามาซื้อสินค้าที่ตลาด เนื่องจากมีตลาดนัดและย่านการค้าอื่นๆ ใกล้ที่เดินทางสะดวกกว่า ราคาถูกกว่า บทบาทการค้าของตลาดดอนหวายจึงลดลง แต่จากการตัดถนนบรมราชชนนีและถนนเพชรเกษม ซึ่งเป็นถนนสายหลักสำคัญของการสัญจรทางบกที่เชื่อมต่อพื้นที่ภาคใต้กับกรุงเทพฯ ผ่านพื้นที่ใกล้เคียงตลาด ประกอบกับการมาตัดฉากของแนวถนนสายรองทั้งถนนพุทธมณฑลสาย5 ทางหลวงชนบทสายต่างๆ กับถนนเพชรเกษม และเส้นทางรถไฟสายใต้ รวมถึงถนนที่ตัดเข้าสู่พื้นที่ตัวตลาด ได้เอื้อให้การเดินทางสู่ตัวตลาดทำได้ไม่ยาก โดยเฉพาะจากกรุงเทพฯ จึงทำให้ตลาดดอนหวายเป็นที่สนใจในการเดินทางมาของคนต่างพื้นที่เมื่อตลาดได้ปรับตัวให้รองรับคนเหล่านี้ในฐานะนักท่องเที่ยวด้วย “สิ่งดึงดูด” (attractors) ที่ส่วนใหญ่เป็นอาหารคาวหวาน ผักสดผลไม้ในท้องถิ่น ฯลฯ ที่กลายเป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่ ซึ่งในระยะหลังจะถูกปรุงแต่งให้มีความสวยงามและประทับใจมากยิ่งขึ้น ประกอบกับกลิ่นอายของสถานที่ที่ยังคงความเป็นเรือนแถวไม้ริมน้ำไว้ รวมทั้งกิจกรรมล่องเรือชมทิวทัศน์ของแม่น้ำ จึงดึงดูดให้ผู้คนจากที่ต่างๆ เข้ามาท่องเที่ยวอย่างหนาแน่นทุกวัน โดยเฉพาะช่วงวันหยุดจะหนาแน่นมาก ตลาดจึงมีระดับการสัญจรอิสระสูงในช่วงเวลาเช่นนี้ และจะเบาบางลงในช่วงเย็น ตลาดดอนหวายจึงมีบทบาทรองรับการค้าระดับชุมชนและปรับตัวให้รองรับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

2.5 ตลาดที่ตั้งอยู่ในตำแหน่งที่มีศักยภาพการเข้าถึงสูง มีบทบาทการค้าระดับชุมชน ได้แก่
E1 ตลาดจรัญราย: ตัวแทนตลาดการค้าชุมชน

ภาพที่ 26 แผนที่วิเคราะห์เชิงสัมพันธ์และตำแหน่งตลาดจรัญราย

ตลาดจรัญรายในอดีตไม่ได้ปรากฏว่าเป็นตลาดในแผนที่โบราณ มีเพียงสถานีรถไฟจรัญราย และวัดจรัญรายเป็นจุดอ้างอิง แต่เมื่อพิจารณาตำแหน่งที่เกิดเป็นตลาดพบว่า มีศักยภาพในการเข้าถึงสูง เช่นเดียวกับตลาดท่านา ซึ่งได้รับอิทธิพลจากโครงข่ายแม่น้ำนครชัยศรีที่มีคลองมหาสวัสดิ์และคลองเจตีย์บูชามาตัดฉากและเป็นแนวเส้นตรง รวมถึงเส้นทางรถไฟสายใต้ซึ่งมีสถานีจรัญราย ประกอบกับการมาตัดเกือบฉากของเส้นคลองดาราภิรมณ์ คลองนราภิรมณ์ คลองทวีวัฒนาขึ้นไปเชื่อมกับแม่น้ำ

นครชัยศรีด้านบน ซึ่งมีความเชื่อมต่อกันเป็นโครงข่ายทำให้บริเวณนี้มีศักยภาพการเข้าถึงสูง เอื้อให้เกิดการสัญจรอิสระในระดับสูงทั้งจากทางน้ำและทางบก เกิดลักษณะฐานศูนย์กลางขึ้นเป็นตลาด

ส่วนในยุคปัจจุบัน แม้การสัญจรทางน้ำจะลดบทบาทลงทั้งหมด แต่การตัดถนนบรมราชชนนีและถนนเพชรเกษม ซึ่งเป็นถนนสายหลักสำคัญของการสัญจรทางบกที่เชื่อมต่อพื้นที่ภาคใต้กับกรุงเทพฯ ผ่านพื้นที่ใกล้เคียงตลาด ประกอบกับการมาตัดฉากของแนวถนนสายรองทั้งถนนพุทธมณฑลสาย5 ทางหลวงชนบทสายต่างๆ กับถนนเพชรเกษม และเส้นทางรถไฟสายใต้ รวมถึงถนนที่ตัดเข้าสู่พื้นที่ตัวตลาด ซึ่งเป็นการเชื่อมต่อของโครงข่ายที่ทำให้บริเวณตลาดยังคงมีศักยภาพในการเข้าถึงสูงกว่าบริเวณโดยรอบหรือมีค่าการฝังตัวสูงกว่าบริเวณอื่นๆ อยู่จนเกิดเป็น “ฐานศูนย์กลาง” บนโครงข่ายทางบก ซึ่งนับเป็นตำแหน่งที่มีศักยภาพในการเข้าถึงที่ดีอยู่ในปัจจุบัน

แต่ลักษณะเชิงฐานพื้นที่ดังกล่าว กลับไม่เอื้อให้ตลาดมีบทบาทการค้าที่สำคัญดังเช่นในอดีต เหลือเพียงการค้าขายภายในชุมชน ดังที่มีสินค้าอุปโภคบริโภคจำหน่ายอยู่บ้างเพียงเล็กน้อย ซึ่งบรรยากาศโดยรวมค่อนข้างเงียบสงบ ลักษณะเช่นนี้เกิดจากการที่โครงข่ายการสัญจรทางบกได้กระจายไปยังพื้นที่ต่างๆ อย่างทั่วถึง เอื้อได้เดินทางได้สะดวกรวดเร็ว ผู้คนไม่จำเป็นต้องซื้อสินค้าจากตลาดแห่งนี้ โดยมีทางเลือกหลากหลายทั้งการเดินทางไปซื้อจากตลาดอื่นใกล้ๆ การซื้อจากรถเร่ขายที่มีตลอดทั้งวัน และโดยเฉพาะ “ตลาดนัด” ที่หมุนเวียนอยู่ในพื้นที่แทบทุกวัน ทำให้ผู้คนทั้งในชุมชนเองและบริเวณรอบๆ เลือกที่จะซื้อสินค้าที่อื่นมากกว่า ตลาดแห่งนี้จึงไม่เกิดระดับการสัญจรอิสระสูงดังที่โครงข่ายในพื้นที่มีศักยภาพเอื้อให้เข้าถึงได้ดี ตลาดจักรายจึงเป็นตลาดที่มีบทบาทรองรับการค้าระดับชุมชนบนโครงข่ายที่มีศักยภาพการเข้าถึงสูง

สรุป จากผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเชิงฐานมีความเกี่ยวข้องกับ การคงอยู่ของตลาด โดยมีผลต่อศักยภาพในการเข้าถึงพื้นที่เป็นสำคัญ กล่าวคือ 1) ตลาดที่ตั้งอยู่ในตำแหน่งที่มีศักยภาพในการเข้าถึงสูง จึงยังคงบทบาทการค้าระดับเมืองไว้ได้ ได้แก่ ตลาดท่านา 2) ตลาดที่ตั้งอยู่ในตำแหน่งที่มีศักยภาพในการเข้าถึงปานกลางถึงค่อนข้างต่ำ จึงมีบทบาทการค้าระดับชุมชน ได้แก่ ตลาดบางหลวง ตลาดบางเลน ตลาดรางกระทุ่ม ตลาดลำพญา ตลาดสามพราน และตลาดบางไทร 3) ตลาดที่ตั้งอยู่ในตำแหน่งที่มีศักยภาพในการเข้าถึงต่ำ จึงมีเพียงการอยู่อาศัยไม่มีการค้าขาย ได้แก่ ตลาดบางปลา นอกจากนั้น ตลาดบางนกกระจ่าง ตลาดสามขา ตลาดคุณพระทวีและตลาดบางภาษี ไม่พบว่ามียู่ในปัจจุบัน 4) ตลาดที่ตั้งอยู่ในตำแหน่งที่มีศักยภาพการเข้าถึงต่ำแต่เชื่อมโยงกับโครงข่ายถนนที่มีศักยภาพสูง ทำให้ตลาดเข้าถึงได้ง่าย จึงมีบทบาทการค้าระดับเมือง ได้แก่ ตลาดดอนหวาย 5) อย่างไรก็ตาม ปัจจัยทางสังคมเศรษฐกิจและปัจจัยภายนอกมีผลต่อตลาดเช่นกัน ดังกรณี ตลาดจักรายและตลาดห้วยพลู แม้อยู่ในตำแหน่งที่มีศักยภาพสูง แต่ไม่สามารถคงกิจกรรมการค้าไว้ได้ เนื่องจากในพื้นที่ใกล้เคียงมีย่านการค้าและตลาดนัดเกิดขึ้นจำนวนมาก